

वृषाली जोशी

THE SHAKESPEARE STORIES

4 BOOKS
IN ONE

A MIDSUMMER NIGHT'S DREAM

THE MERCHANT OF VENICE

शेक्सपिअर च्या चार कथा

Much Ado
about
Nothing

Twelfth
Night

मर्चंट ऑफ व्हेनिस

व इतर कथा

मूळ इंग्लीश लेखक – विल्यम शेक्सपिअर

मराठी अनुवाद – वृषाली जोशी

© वृषाली जोशी

सर्व हक्क अनुवादिकेच्या स्वाधीन. या अनुवादातील कोणताही भाग कोणत्याही माध्यमातून प्रसिद्ध करण्यासाठी अनुवादिकेची पूर्व परवानगी घेण्याची आवश्यकता आहे.

दूरभाष ९९२१७४६२४५

मर्चंट ऑफ व्हेनिस व इतर कथा

हे पुस्तक विनामूल्य आहे
पण फुकट नाही

या मागे अनेकांचे कष्ट व पैसे आहेत .

म्हणून हे वाचल्यावर खर्च करा ३ मिनिट

- १ मिनिट : लेखकांना फ़ोन करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा
- १ मिनिट : ई साहित्य प्रतिष्ठानला मेल करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा.
- १ मिनिट : आपले मित्र व ओळखीच्या सर्व मराठी लोकांना या पुस्तकाबद्दल अणि ई साहित्यबद्दल सांगा.

असे न केल्यास यापुढे आपल्याला पुस्तके मिळणे बंद होऊ शकते.

दाम नाही मागत. मागत आहे दाद.

साद आहे आमची. हवा प्रतिसाद.

दाद म्हणजे स्तुतीच असावी असे नाही. प्रांजळ मत, सूचना, टीका, विरोधी मत यांचे स्वागत आहे. प्रामाणिक मत असावे. ज्यामुळे लेखकाला प्रगती करण्यासाठी दिशा ठरवण्यात मदत होते. मराठीत अधिक कसदार लेखन व्हावे आणि त्यातून वाचक अधिकाधिक प्रगल्भ व्हावा, आणि संपूर्ण समाज सतत एका नव्या प्रबुद्ध उंचीवर जात रहावा.

मर्चंट ऑफ व्हेनिस व इतर कथा

लेखक : विल्यम शेक्सपिअर

अनुवादक : वृषाली जोशी

चलभाष : १९२१७४६२४५

इमेल – vrishalisjoshi@gmail.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क अनुवादिकेकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रूपांतर करण्यासाठी अनुवादिकेची परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई केली जाईल.

This declaration is as per the Copyright Act 1957. Copyright protection in India is available for any literary, dramatic, musical, sound recording and artistic work. The Copyright Act 1957 provides for registration of such works. Although an author's copyright in a work is recognised even without registration. Infringement of copyright entitles the owner to remedies of injunction, damages and accounts.

प्रकाशन : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

प्रकाशन : ४ जानेवारी २०१९

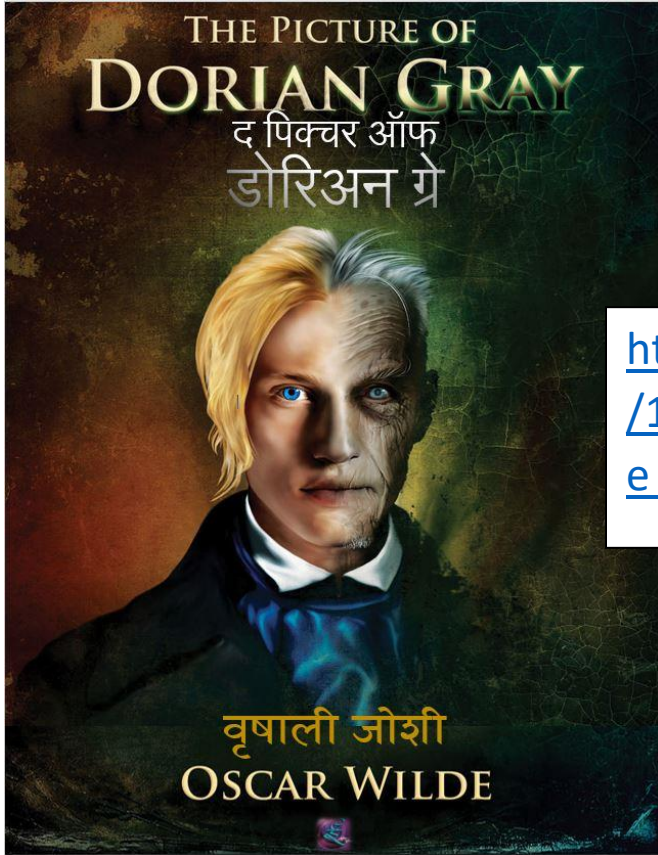
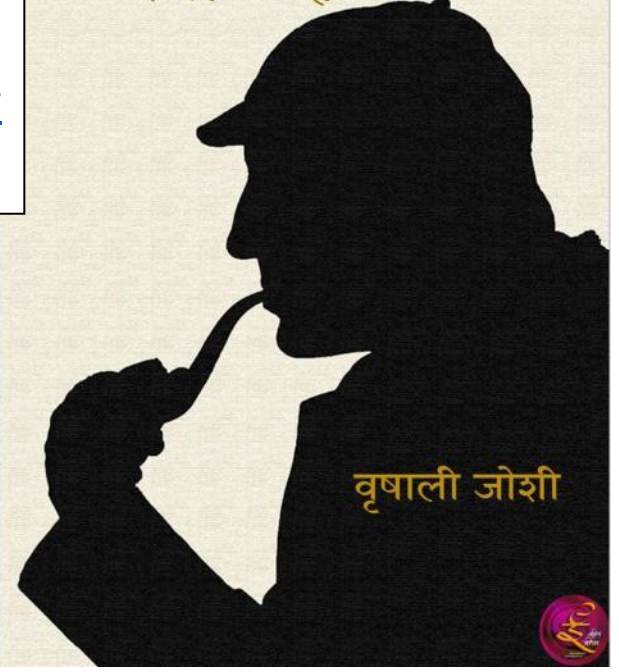
©esahity Pratishthan®2019

- विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध .
- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता .
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई प्रतिष्ठानची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

http://www.esahity.com/uploads/5/0/1/2/501218/sherlock_holmes_stories_1a_v_rishali_joshi.pdf

The Sherlock Holmes
शेरलॉक होम्स

http://www.esahity.com/uploads/5/0/1/2/501218/dorian_gray_oscar_wilde_vrishali_joshi.pdf

http://www.esahity.com/uploads/5/0/1/2/501218/mejavaanipurvi_and_other_stories_somerset_maughm_vrishali_joshi.pdf

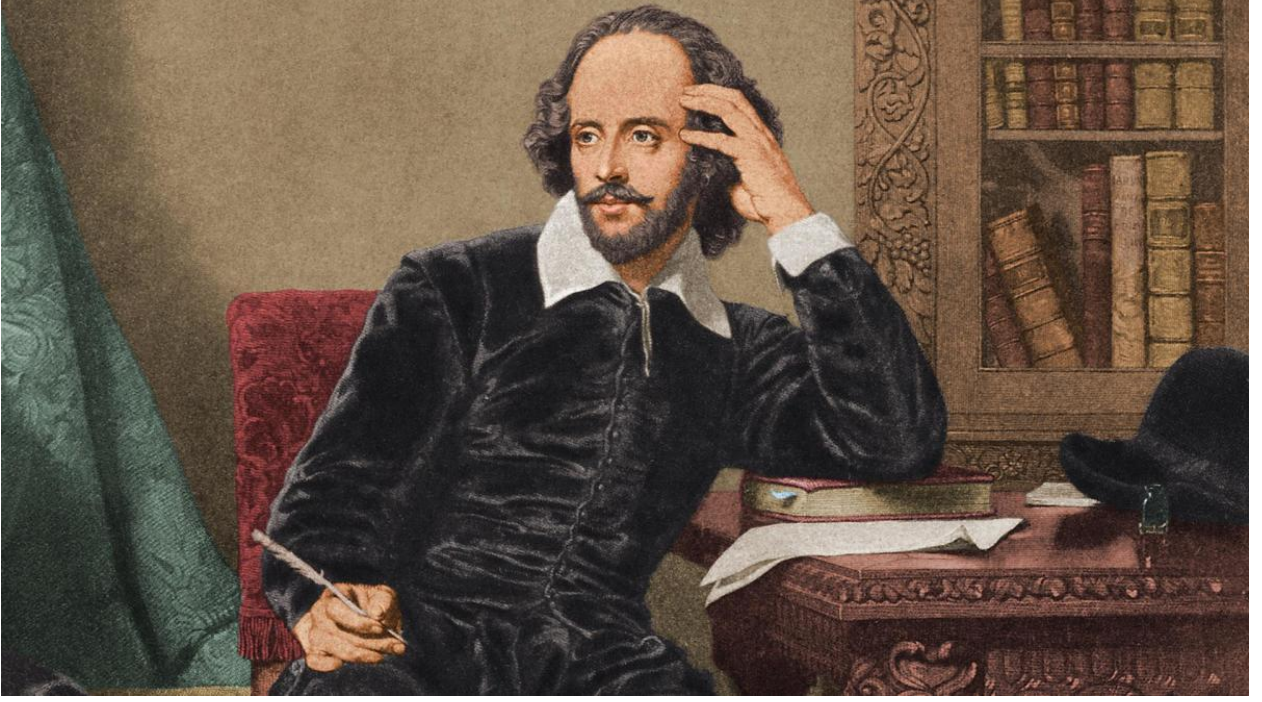

मर्चंट ऑफ व्हेनिस व इतर कथा

शेक्सपिअरबद्दल
प्रस्तावना

व्हेनिसचा व्यापारी
पराचा कावळा
जुळ्यांचा गोंधळ
वैशाखातील एका स्वप्नरात्री

विल्यम शेक्सपिअरबद्दल

विल्यम शेक्सपिअर हा थोर इंग्लिश नाटककार, कवी व अभिनेता होता. त्याचे वडिल छोटे व्यापारी होते व पुढे ते स्ट्रॅफोर्डचे महापौर झाले. १५६४ मध्ये स्ट्रॅफोर्ड येथे जन्मलेल्या व अवघे बावन्न वर्षांचे आयुष्य लाभलेल्या शेक्सपिअरने, ३९ नाटके, १५४ सुनीते, दोन दीर्घ व इतर काही कविता असे विपुल लेखन केले. त्याची बहुतेक सर्व नाटके, जगातील सर्व भाषांमध्ये अनुवादित झालेली आहेत. इतर कुठल्याही नाटकांपेक्षा, या नाटकांचे सर्वाधिक प्रयोग केले जातात. त्याच्या या गाजलेल्या चार कथांवर नाटक व सिनेमे, दोन्ही काढले गेले. त्या अनुवादित स्वरूपात पुढे दिल्या आहेत.

प्रस्तावना

शेक्सपिअरची व्हेनिसचा व्यापारी, ही गोष्ट माहिती होती. पण इथे भाषांतरीत केलेल्या इतर तीन गोष्टी इंग्लिशमध्ये, जेव्हा नव्याने वाचल्या, तेव्हा मराठी वाचकांसाठी, या चारही गोष्टींचे भाषांतर करावेसे वाटले. ई साहित्यतर्फे यापूर्वी २/३ पुस्तके प्रकाशित झालेली असल्याने, हे पुढचे पुस्तक ई साहित्यतर्फे वाचकांच्या हाती सोपवताना, छान वाटते आहे.

वृषाली जोशी

अर्पणपत्रिका

माझ्यात साहित्याची आवड जोपासण्यासाठी

कारणीभूत ठरलेल्या प्रिय आईस

डॉ. वृषाली जोशी

B Sc, M A, M Ed, Ph D

२५ अनुवादित कथा मराठी मासिकामधून व तीन पुस्तके ई साहित्यतर्फे प्रसिद्ध

मराठी व इंग्रजी माध्यमांच्या शाळाकॉलेजमध्ये अध्यापन

संशोधन प्रकल्पात सहभाग

कॉलेजमध्ये प्राचार्यपद

सुगमसंगीत स्पर्धेत पारितोषिके

सिंथेसायझरवर गाणी वाजवण्याचा, कविता करण्याचा व शब्दकोडी बनवण्याचा छंद

संपर्क : वृषाली जोशी ७, अक्षय, २० तुळशीबागवाले कॉलनी पुणे ४११००९

चलभाष ९९२१७४६२४५ mail id vrishalisjoshi@gmail.com

The Merchant Of Venice

by

William Shakespeare

व्हेनिसचा व्यापारी

काही वर्षांपूर्वी इटलीमधील व्हेनिस हे शहर, जगातील श्रीमंत शहरांपैकी एक गणले जात होते. तेथील लोक उच्चभू व सांस्कृतिक ठेवा जपणारे होते. अँटोनिओ हा तेथील श्रीमंत व्यापाऱ्यापैकी एकजण होता. जहाजांचे ताफेच्या ताफे भरून त्याचा माल, समुद्रावरून ये जा करत असे.

अँटोनिओ हा दयाळू व उदार मनुष्य होता. अडलेल्यानडलेल्यांना, तो नेहमी मदत करत असे. त्याहूनही श्रेष्ठ म्हणजे, तो एक चांगला मित्र होता. तरुण, देखणा बसानिओ, हा त्याचा अगदी जवळचा मित्र होता. बसानिओ जरा उधळ्या वृत्तीचा होता. त्याला कर्जाच्या विळख्यातून

सोडविण्यासाठी, अँटोनिओ त्याच्या पाठीशी खंबीरपणे उभा असल्याची, त्याला खात्री होती. लोकांना खूप चढ्या व्याजाने पैसे उसने देणारा, शायलॉक हा ज्यू मनुष्य, अखळ्या व्हेनिसमध्ये

अँटोनिओचा एकमेव शत्रू होता. शायलॉक दुष्ट, लबाड व हावरट होता. जेव्हा दोघेजण भेटत, तेव्हा साहजिकच एकमेकांबद्दलची तुच्छता दृग्गोचर होई.

बसानिओ अँटोनिओची मदत मागतो

एक दिवस बसानिओ त्याच्या मित्राकडे

एक गाऱ्हाणे घेऊन आला व म्हणाला, “बेलमाँटमधील एका बाईबरोबर मी लग्न करू इच्छितो. तिचे नाव पोर्शिआ आहे. ती श्रीमंत व सुंदर असल्याने, माझ्याकडे दुंकूनही बघत नाही. मी गरीब असल्याने, तिच्याजवळ माझे प्रेम व्यक्त करायला धजावत नाही. ज्यांच्या बरोबर मी स्पर्धा करू शकत नाही, असे अनेक उच्चभू व श्रीमंत तरुण, तिच्याभोवती गोंडा घोळत असतात.

जर बेलमाँटमधील या लोकांच्या बरोबरीने मी उभा राहू शकलो, खूप नोकरचाकर असलेला असा मी दिसलो, तर पोर्शिया माझे नक्की ऐकेल. नाहीतर तिला जिंकणे, काही शक्य दिसत नाही.”

मित्राची अडचण, अँटोनिओच्या लक्षात आली. बसानिओ त्याचा आवडता मित्र असल्याने, तो बोलला, “तुला माहिती आहे, की माझा सगळा माल समुद्रावर असतो. माझ्या हातात तयार रक्कम नसते. पण त्याचे एवढे काही नाही. माझी जहाजे परत येईपर्यंत, मी पैसे उसने घेऊन तुला देऊ शकतो.” एवढे बोलून, त्याने बसानिओला शायलॉककडे पाठवले. तीन महीन्यांकरता तीन हजार रुपये कर्जाऊ रक्कम आण, असे त्याला सांगितले. जेव्हा त्याची जहाजे परत येतील, तेव्हा तो व्याजासकट सर्व पैसे परत करेल, असे तो म्हणाला. व्याजासकट पैसे परत करायला तयार असल्यावर, कर्ज घेण्यात विशेष काही गैर नव्हते. असे कर्ज तर कोणीही घेऊ शकते. शायलॉक कर्जाचा दर खूप लावतो, हे अँटोनिओला माहिती होते. पण मित्राची नड भागवणे, त्याला कशाहीपेक्षा जास्त महत्वाचे वाटत होते.

शायलॉकने बसानिओला प्रथम सरळ उत्तर दिले नाही. अँटोनिओ कर्जफेडीची हमी देऊ शकतो का, हे त्या ज्यूला माहिती करून घ्यायचे होते. त्याने विचारले, “अँटोनिओ हा भरवशाचा माणूस आहे का? कर्जफेडीसाठी, मी त्याच्यावर अवलंबून राहू शकतो का?” हे ऐकून बसानिओ चिडला. “अँटोनिओबद्दल तू असे काही ऐकले आहेस का ?” असे त्याने शायलॉकला विचारले. शायलॉकने स्पष्टीकरण दिले, “अँटोनिओकडे संपत्ती आहे, पण ती भर समुद्रातील जहाजांवर आहे. त्रिपोली, उत्तर आफ्रिका, दक्षिण अमेरिकेतील मेक्सीको, इंग्लंड व इतर ठिकाणे, ही व्हेनिसपासून खूपच लांब आहेत. जहाजे वादळात बुडू शकतात. चाचे ती लुटू शकतात. पण तरीही तुझे म्हणणे बरोबर समजून, मी अँटोनिओवर विश्वास टाकतो.” शेवटी शायलॉकने त्याच्या बोलण्याचे सार काढत म्हटले, “जर तो करारपत्रावर सही करायला तयार असेल तर मी पैसे देतो.”

तेवढ्यात अँटोनिओ तिथे आला. त्याला बघताक्षणी शायलॉकच्या मनातील आकस जागा होऊन, काहीतरी कट करून अँटोनिओला कसे अडकवता येईल, याचा विचार त्याने सुरु केला. अनेक कारणांमुळे, त्याचा अँटोनिओवर राग होता. गरीब गरजवंताना कमी दराने कर्जाऊ

रक्कम देऊन, अँटोनिओने व्हेनिसमधील शायलॉकच्या व्यवसायाचे नुकसान केले होते. शिवाय अँटोनिओ ख्रिश्चन होता, व ज्यू लोकाना तो दूषणे देत असे. हे सर्व आठवून, शायलॉकने अँटोनिओला आता पेचात पकडायचे ठरवले.

तो म्हणाला, “अँटोनिओ, तू मला नेहमी कुत्र्या, हलकटा, अशा शिव्या दिल्या आहेस. जास्त व्याजदर लावण्यावरून मला टोमणे मारले आहेस. माझ्याकडून कर्ज घेणाऱ्यांशी कठोरपणे वागल्याबद्दल, तू मला टोचून बोलला आहेस. हे सर्व मी शांतपणे सहन केले आहे. कारण, तसेच ज्यूंचे धोरण आहे. आणि आता तू साळसूदपणे, माझ्याकडे मदत मागायला आला आहेस. “एखादा कुत्रा कर्ज देऊ शकेल का? हलकट माणसाकडे तीन हजार रुपये असणे शक्य आहे का?” असे मी म्हणू शकतो.”

एक पौंड मांस

अँटोनिओच्या दृष्टीने हा एक व्यवहार होता, कृपा नव्हे. त्याच्यावर शायलॉकने केलेल्या आरोपांमुळे चिडून, तो संतापाने बोलला, “तू मला पैसे दिलेस तर, ते फक्त व्यवहार बघूनच दे. माझ्यावर उपकार, म्हणून नको. मी तुझा शत्रूच आहे व मित्र कधीही होऊ शकणार नाही. तुला किती सूड उगवायचा आहे तो उगव. तू ठरवशील त्या दराने, मी तुझी रक्कम सब्याज परत करीन.”

हे बोलणे ऐकून शायलॉकला वाटले, की आता थोडे मवाळ धोरण स्वीकारावे. तो ओरडून म्हणाला, “एवढा कशासाठी चिडतोस? तुला पाहिजे तितके पैसे मी देऊन, मी तुझ्याशी मैत्री करू इच्छितो. आणि हे सिध्द करण्यासाठी, मी तुझ्याकडून काहीही व्याज घेणार नाही.”

हे काहीतरी वेगळेच होत होते. अँटोनिओने स्वतःला चिमटा घेऊन बघितले. शायलॉक मात्र कुठल्यातरी धुंदीत बोलत होता. “एक खेळ म्हणून, गंमत म्हणून, आपण नोटरीसमोर, असा करार करू की जर ठरलेल्या दिवशी तू मला रक्कम परत केली नाहीस तर, मी माझ्या मर्जीप्रमाणे तुझ्या शरीरातील कुठल्याही भागाचे एक पौंड मांस कापून घेणार.”

ही विचित्र अट होती. अँटोनिओने ही बाब थट्टेने घेतली. शायलॉक थट्टा करतो आहे असे समजून, तो म्हणाला, “मी अशा करारपत्रावर सही करायला तयार आहे.”

बसानिओ त्या दोघांपेक्षा जास्त चाणाक्ष होता. तो बोलला, “नाही. माझ्यासाठी, अशा करारावर तू सही करू नकोस. त्यापेक्षा मी बेलमॉटसंबंधीचे माझे भारी बेत सोडून देतो.” कारण तो त्या ज्यूला चांगले ओळखून होता. तो करार त्याला, जरा वाकड्या वळणाचा वाटत होता — एका रात्रीत शत्रू काही मित्र होत नाहीत. पण अँटोनिओने त्याची भीती हसण्यावारी नेली. कर्जफेडीच्या तारखेपूर्वी खूपच दिवस आधी, माझी जहाजे परत येणार आहेत, तेव्हा तू काही काळजी करू नकोस.” असे म्हणून त्याने शायलॉकच्या करारपत्रावर सही केली.

अशा तऱ्हेने अँटोनिओला तीन हजार रुपये मिळाले. ते त्याने बसानिओला दिले. दोघे परतताना, अँटोनिओ जास्तच खूष होता. ठरलेल्या तारखेपूर्वी घेतलेल्या रक्कमेच्या तिप्पट पैसे मी परत करू शकेन असा विचार तो करत होता. आणि तसेही एक पौंड मासाचा शायलॉकला काय उपयोग होता? बसानिओ अस्वस्थ व त्रासलेला होता. पण अँटोनिओने त्याचे मन वळवून त्याला सर्व चांगलेच होईल अशी खात्री दिली.

तीन पेढ्या

मध्यंतरीच्या काळात, पोर्शिआ तिला लग्नासाठी मागणी घालणाऱ्यांच्या स्वागताच्या तयारीत, गुंतली होती. म्हणजे खरे तर, तिचा मागे लागलेल्या अनेक तरुणांची, टर उडवण्यात गुंग होती. पण तिला वाईट वाटायला एकच गोष्ट कारणीभूत होती, ती म्हणजे तिने निवडलेल्या माणसाशी, ती लग्न करू शकत नव्हती. तिच्या मृत वडीलांच्या इच्छापत्राप्रमाणे, ती बांधली गेली होती. बेलमाँटमधील तिच्या सुंदर घरामधील महाग पडद्याच्या आड; सोन्याची, चांदीची व शिशाची अशा, तीन पेढ्या होत्या. लग्नेच्छू तरुणांनी त्यातील योग्य पेटी निवडल्यासच, त्यांचे पोर्शिआशी लग्न होऊ शकेल, अशी तिच्या वडिलांची अट होती. नाहीतर, त्या तरुणांनी पोर्शिआच्या वाटेतून दूर निघून जावे, अशी अट होती. आतापर्यंत उत्तर आफ्रीकेतील मोरोक्को

येथील राजपुत्र व स्पेनमधील अँरगॉन येथील राजपुत्र; असे दोघे लग्नेच्छू तरुण, पेढ्यांच्या बाबतीतले त्यांचे नशीब अजमावण्यासाठी उत्सुक होते. तिसरा कुणी व्हेनिसचा असल्याची बोलवा होती.

नेरीसा ही, पोर्शिआची चतुर सखी होती. तिच्याबरोबर बोलून, पोर्शिआ या तिघांचीही टर उडवत होती. पण नेरीसाला माहिती होते की तिच्या शहाण्या वडीलांच्या अटीचा, पोर्शिआ नक्कीच मुलाहिजा ठेवेल. आता मोरोक्कोचा राजपुत्र तिथे पोचून, पेढ्यांवरील मजकूर वाचत होता. सोन्याच्या पेटीवर लिहिले होते, 'माझी निवड केल्यास, पुष्कळ माणसाना जे मिळवायची इच्छा असते, ते मिळेल.' चांदीच्या पेटीवर लिहिले होते, 'माझी निवड केल्यास, त्याच्या योग्यतेप्रमाणे त्याला काय ते मिळेल.' आणि तिसऱ्या, शिशाच्या पेटीवर लिहिले होते, 'माझी निवड करणाऱ्यास, त्याच्याजवळील सर्व देऊन धोका पत्करायची तयारी ठेवावी लागेल.'

मोरोक्कोच्या राजपुत्राने तिन्ही पेढ्यांकडे बघून, सोन्याची पेटी उघडायचे ठरवले. अनेक तरुण पोर्शिआला मिळवण्याची इच्छा करत असल्याने, हीच पेटी बरोबर असणार असा त्याने अंदाज केला. पण उघडल्यावर, त्यात नुसती कवटी असलेली आढळून आली, तेव्हा तो परत जाऊ लागला. ते पाहून पोर्शिआने सुटकेचा निःश्वास टाकला.

मग अँरगॉनचा राजपुत्र आला. त्याने चांदीची पेटी निवडली. पोर्शिआला प्राप्त करायच्या इच्छेने, त्याने असे केले. पण त्यातून एका मूर्खाच्या डोक्याचे चित्र निघाले आणि तो हरल्याचे त्याला कळले. तेव्हा चेहरा पाडून तोही निघून गेला. आता स्पर्धेत फक्त व्हेनिसचा उमराव राहिला.

पण तिथे शायलॉकचे काय चालले आहे ते बघू. त्याला जेसिका नावाची सुंदर, पण जरा मूर्ख मुलगी होती. लोरेँझो नावाच्या व्हेनिसमधील एका ख्रिश्चन तरुणाशी तिला लग्न करायचे होते. लोरेँझो हा बसानिओ व अँटोनिओचा मित्र होता. पण हे सर्व गुपित होते. लोरेँझो व त्याची मुलगी यांचे काही गुप्तगू चालू असल्याचा शायलॉकला संशय होता. त्याच्या मुलीबरोबर त्याचे फारसे जमत नसे व तिच्यावर त्याचा विश्वासही नव्हता. शायलॉक तिच्याशी फार कडकपणे वागे. तिला तुरुंगातील कैद्यासारखी वागणूक देई. एकदा तिने पळून जाण्याचा, बेत आखला. तिने

पैसे व रत्ने गोळा करून, नोकराणीचा वेष केला. शायलॉकला, तेव्हा बाहेर जेवायला जायचे होते. तो नसताना काहीतरी दुर्दैवाची गोष्ट घडणार, असे वाटून, तो अस्वस्थ होता. म्हणून त्याने जेसिकाला घर नीट बंद करून, संपत्तीकडे लक्ष देण्यास सांगितले. पण तो घरातून बाहेर पडताच लोरेँझो आला. जेसिकाने त्या तिच्या प्रियकराकडे, ते पैसे व जडजवाहिराचे गाठोडे फेकले आणि ती त्याच्याबरोबर पळून गेली. शायलॉक परत आल्यावर त्याने, मुलगी, जडजवाहीर व संपत्ती नाहीशी झाल्याचे पाहिले. अस्वस्थतेने तळमळत, शोकाकुल होऊन, तो रडकुंडीला आला. “अरेरे, माझी मुलगी! माझी संपत्ती!” असे ओरडू लागला.

कालांतराने तो शांत झाला. त्याला एक बातमी कळली. इंग्लंडहून निघालेली, मालानी भरलेली, अँटोनिओची जहाजे चक्काचूर झाली व त्रिपोलीहून येणारी जहाजे भरकटली. शायलॉकला विजयोन्माद झाला. “आता त्याला करारपत्र बघू दे.” असे तो आनंदाने उद्गारला. माझ्या नुकसानीला अँटोनिओ हसला, माझी गिऱ्हाईके तोडली. “आता कराराकडे बघ रे ख्रिश्चना! आता तुला मी काही सोडत नाही.” सूडाच्या भावनेने पेटून, आनंदाने शायलॉक ओरडला.

मोरोक्को व अँरगॉन येथील राजपुत्र पैज हरल्यावर, आता व्हेनिसचा उमराव, म्हणजे बसानिओ, त्याचे नशीब आजमावण्यासाठी निघाला.

पोर्शिआला भेटण्यापूर्वी, अँटोनिओकडून घेतलेल्या पैशातून शक्य होतील तेवढ्या भेटी, बसानिओने तिला पाठवल्या. नंतर सुंदर पोषाख केलेल्या लोकांचा लवाजमा बरोबर घेऊन, तो पोर्शिआच्या भेटीला गेला. पोर्शिआ पूर्वीदेखील, त्याला भेटली होती व आता तिचे त्याच्याबद्दलचे मतदेखील अनुकूल झाले. तिच्या इतर चाहत्यांपेक्षा, तोच तिला अधिक आवडला होता. आता त्याने योग्य ती पेटी उघडून, तिचे चित्र मिळवावे असे तिला वाटत होते. कुठली पेटी निवडावी या बाबतीत, त्याला जमेल तशी मदत करायचा तिचा विचार होता. तो पेढ्यांवर ओणवून इतरांप्रमाणेच कुठली पेटी उघडावी असा विचार करत होता. तिन्ही पेढ्यांवरील मजकूर वाचताना, पोर्शिआने त्याला पाहिले. प्रत्येक पेटीचे गुणदोष तो आजमावत होता. त्याने शहाणपणाने योग्य पेटी उघडावी, अशी ती प्रार्थना करत होती. त्याने एक पेटी निवडल्यावर त्याला मदत म्हणून तिने गोड सुरावट वाजवली.

आतापर्यंत बसानिओ फक्त एक देखणा, सुस्वरूप व्यक्तिमत्व असलेला तरुण होता. त्याचा विश्वासाह मित्र, त्याच्या बाबतीत उदार होता. पण आता त्याच्या लक्षात आले की अटीसंबंधी नेरीसाच्या विश्वासास पात्र, असेच पोर्शिआचे वडील होते. कारण त्यांनी अगदी योग्य मजकूरच, पेट्यांवर लिहिला होता. सोन्याच्या व चांदीच्या पेट्यांवरील मजकूर वाचून बसानिओने त्या दूर सारल्या. नंतर त्याने शिशाच्या पेटीवरील मजकूर वाचला. 'माझी निवड करणाऱ्यास, त्याच्याजवळील सर्व देऊन, धोका पत्करायची तयारी ठेवावी लागेल.' बसानिओचे पोर्शिआवर प्रेम होते व त्याच्या प्रेमिकेसाठी, तो काहीही त्याग करायला तयार होता. त्याचे तिच्याबद्दलचे प्रेमच जणू, त्या मजकुरातून दृग्गोचर होत होते. त्याने शिशाच्या पेटीवर हात ठेऊन, झाकण उघडले. त्यात पोर्शिआचे सुंदर चित्र होते. आपण शहाणे ठरून अट जिंकल्याचे त्याच्या लक्षात आले.

तरुण पोर्शिआला स्वतःचा नवरा निवडण्याचे स्वातंत्र्य नसले, तरी बाकी कुठल्याच गोष्टीची काहीच कमतरता नसल्याने, ती एक बिघडलेली मुलगी होती. ती सुंदर, हुशार होती. अत्यंत श्रीमंत होती. आजपर्यंत ती तिला हवे तसेच, जगत आली होती. साहजिकच त्यामुळे, ती जरा चढेल व हट्टी बनली होती. पण आता बसानिओच्या प्रेमात पडून, ती थोडी बदलली होती. जास्त चांगली बाई झाली होती. एकेकाळी मनमानी करणारी ती, आता नम्र झाली होती. तिने बसानिओला स्वतःची ओळख अशिक्षित, अडाणी मुलगी, अशी करून दिली. खरे तर ती तशी, अजिबात नव्हती आणि लवकरच ते सिध्द होणार होते. — पण कुठल्याही तरुणाला, विशेषतः भावी नवऱ्याला आवडेल, म्हणून ती नम्रपणे बोलत होती. तिच्या मालकीचे जे जे आहे — जमीनजुमला, घरदार, पैसाअडका, हे सर्व आता त्याचेही आहे, असे तिने त्याला सांगितले. ते दोघेजण इतके सुखी होते, की त्यांचा आनंद हिरावून घेणारे, असे काहीही घडणे सहसा शक्य नव्हते.

अँटोनिओ संकटात

पण असे जे त्याना वाटत होते, ते चुकीचे होते. ते एकमेकांवरील प्रेम व्यक्त करत असतानाच, अँटोनिओ कडून निरोप घेऊन एक दूत आला. बसानिओने ते निरोपाचे पत्र वाचले व तो एकदम मलूल झाल्याचे पोर्शिआला जाणवले. इतका चेहरा पडण्याचे काय कारण, असे पोर्शिआने विचारल्यावर तो उत्तरला, “प्रिय पोर्शिआ, इथे लिहिलेले शब्द, कमालीचे दुःखजनक आहेत. प्रिये, मी एक गरीब मनुष्य आहे, हे सत्य मी तुझ्यापासून लपवू इच्छित नाही. माझ्याकडे, माझे असे पैसे नाहीत. त्याहून वाईट म्हणजे, मी अँटोनिओ कडून तीन हजार रुपये कर्ज म्हणून घेतले आहेत. मला इथे येऊन, तुझी प्रियाराधना करता यावी म्हणून त्याने ते पैसे उसने घेतले आहेत.

पोर्शिआने ऐकून घेतले. पण त्यामुळे तिचे बसानिओबद्दल वाटणारे प्रेम, कमी झाले नाही. तो पुढे सांगत राहिला. “अँटोनिओची सर्व जहाजे भरकटली. त्याचे सर्व देणेकरी, त्याने पैसे द्यावे म्हणून त्याच्या मागे लागले आहेत. शिवाय त्या ज्यूबरोबर केलेला करार मोडायचे वेळ आली

आहे. हे सर्व सांगण्यासाठी त्याने मला पत्र लिहिले आहे. कर्जामुळे त्याला आता मृत्यू समोर दिसू लागला आहे. मी मरण्यापूर्वी मला येऊन भेट असे तो म्हणतो आहे. त्यामुळे आता मला अँटोनिओला जाऊन भेटलेच पाहिजे.”

मग पोर्शिआने बारीकसारीक प्रश्न विचारून, अँटोनिओने शायलॉकबरोबर केलेल्या कराराबद्दल जाणून घेतले. मग ती ओरडली, “तो त्या ज्यूला फक्त तीन हजार रुपये देणे लागतो? तू जर माझ्याशी ताबडतोब लग्न केलेस, तर माझी सर्व संपत्ती तुझी होईल आणि तू त्या कर्जाच्या कितीतरी पट रकमेची भरपाई करू शकतोस. तुझ्या मित्राला तू मग इथे घरी घेऊन ये.”

बसानिओ त्या करारपत्रातील अटींवर, नेहमीच स्वतःशी विचार करून काळजी करत असे. त्यामुळे पैसे देऊन, त्या ज्यूचे समाधान होणार नाही असे मला वाटते आहे, असे तो पोर्शिआला म्हणाला. “अँटोनिओचे एक पौंड मांस घेण्याच्या करारपत्रातील अटीवर, तो नक्कीच अडून बसेल. व्हेनिसचा कारभार पहाणारा मुख्यमंत्री व इतर महत्वाचे लोक त्याला असे न करण्यासाठी समजावत असतानाही, तो कुणाचेच ऐकणार नाही. करारपत्र कायदेशीर असल्याने, त्याला न्याय मिळालाच पाहिजे यावर तो अडून बसणार.”

पोर्शिआ हुशार व व्यवहारचतुर होती. तिने बसानिओला चर्चमध्ये नेले. तिथे त्यांनी लग्न केले. आता बसानिओ काही गरीब मनुष्य राहिला नाही. पोर्शिआने त्याला देऊ केलेल्या पैशाच्या राशी घेऊन, तो ताबडतोब व्हेनिसला जाऊ शकतो व अँटोनिओला कशी मदत करता येईल याचा विचार करू शकतो, असे ती म्हणाली.

शायलॉक आता करारानुसार दुष्कृत्य करायला मोकळा झाल्याची, चिन्हे दिसत होती. ते करारपत्र निव्वळ खेळीमेळीने अजिबात लिहिले गेले नव्हते. अँटोनिओवर सूड उगवायची संधी, शायलॉक मुळीच सोडणार नव्हता व अँटोनिओकडून फसवला जाणार नाही, याची दक्षता तो घेत होता. अँटोनिओ पूर्ण हतबल झाला होता. काळजीने रोडावला होता. त्या व्हेनिसच्या व्यापाऱ्याला तुरुंगात टाकले होते. व्हेनिसचा मुख्यमंत्री व इतर महत्वाच्या लोकांसमोर न्यायनिवाडा करण्यासाठी त्याला कोर्टात आणण्यात आले होते. तिथे बसानिओ व त्याचे मित्र हजर होते. अँटोनिओच्या हृदयाजवळील एक पौंड मांस कापून घेण्यासाठी शायलॉक त्याच्या सुरीला धार लावताना पाहून ते घाबरून गेले. सारासार विवेक व दयाबुद्धि जागृत ठेवण्याचे आवाहन मुख्यमंत्र्यांनी शायलॉकला केले. कर्ज फेडण्यासाठी पैशाच्या स्वरूपात रक्कम घ्यावी अशी विनंती करण्यात आली. बसानिओ तर मूळ रकमेच्या दहापट पैसे देण्यासही तयार होता.

पण शायलॉक हट्टाला पेटला होता. कुणाचे काहीही ऐकायला तयार नव्हता. करारपत्राशिवाय दुसरी बात करायलाच तयार नव्हता. मंत्रीमहोदयाना माहिती होते की पक्षपातीपणा केल्यास, व्हेनिसच्या न्याय पद्धतीला बट्टा लावल्यासारखे होईल. त्यामुळे शायलॉकशी बोलल्यावर, ते शांत राहिले. अँटोनिओचा वकील बेलॅरिओ, आता त्याचा कसा बचाव करतो याची ते वाट बघू लागले.

कायदा सरळ शायलॉकच्या बाजूने होता. तो ज्यू मागत असलेली किंमत देण्यावाचून, अँटोनिओला गत्यंतर नसल्याचे दिसत होते. तरीही मंत्रीमहोदय व तिथे हजर असलेल्या सर्वांना असे वाटत होते, की कराराचे पालन करणे म्हणजे खून करणेच आहे.

अँटोनिओला वकील मिळतो

या क्षणी एक कारकून कोर्टात आला व त्याने बेलॅरिओकडून आलेले एक पत्र, मंत्रीमहोदयाना दिले. बेलॅरिओ हा प्रथितयश वकील असून, बहुधा अँटोनिओची केस लढवणार होता. संमिश्र भावनांनी, अँटोनिओच्या बाजूच्या लोकांनी, पत्रातील मजकूर ऐकला. तो असा होता, 'मी आजारी असल्याने येऊ शकत नाही. पण माझ्याऐवजी, मी रोमच्या एका कायदेतज्ञाला पाठवत आहे. त्याचे नाव बॅलथॅझर आहे. आम्ही या केसवर चर्चा केली आहे व माझे मत काय आहे

हे त्याला माहिती आहे. माझ्याऐवजी केस लढवायची परवानगी तुम्ही त्याला द्यावी, अशी मी तुम्हाला विनंती करतो. तो तरुण असल्याने काही कमी असेल, असे समजू नका. कारण त्याच्याइतका कायदा कोळून प्यायलेला माणूस, मी पाहिलेलाच नाही.'

नंतर कारकुनाबरोबर, तो तरुण वकील कोर्टात आला. हे दोघे कोण होते, ते कोर्टात कुणालाच कळले नाही. पण आपल्यासाठी त्यांना ओळखणे काही फार अवघड गोष्ट नाही.

पोर्शिआ नेहमीच एक हुशार स्त्री होती. तिच्या जगावेगळ्या अक्कलहुशारीने लढायची, आता तिला एक नामी संधी होती. बसानिओ जेव्हा व्हेनिसला जाण्यासाठी निघाला, तेव्हा पोर्शिआने तो व त्याचा मित्र अँटोनिओ याना मदत करण्याच्या दिशेने, काय पाऊले उचलता येतील याचा खूप विचार केला. कारण तिचे बसानिओवर प्रेम होते. तिच्या नवऱ्याबद्दलच्या अँटोनिओच्या प्रेमाने, ती फारच भारावून गेली होती. तिने असे पक्के ठरवले होते, की अँटोनिओला आपण वाचवायचेच. ती बेलॅरिओला ओळखत होती. तिने त्याला या केसची पूर्ण माहिती दिली व त्याचा कायदेशीर सल्ला मागितला. बेलॅरिओच्या पत्राप्रमाणे, मुख्यमंत्री नक्की बॅलथॅझरला अँटोनिओची केस लढवण्याची परवानगी देतील, असा विचार तिने केला. केस लढवताना, वकील मंडळी घालतात, तसा लाल अंगरखाही तिने मागवून ठेवला.

बेलॅरिओ पोर्शिआला पूर्वीपासून ओळखत असल्याने, त्याने हे पत्र देणे वगैरे सर्व मान्य केले व प्रत्यक्षात दिलेही. पोर्शिआला त्या कायदेशीर करारात, एक पळवाट दिसली होती व त्याबद्दल तिने बेलॅरिओशी चर्चाही केली होती. ही सर्व मदत मिळाल्यावर, तिने स्वतःला बॅलथॅझर म्हणून, अँटोनिओचा वकील बनवले. तिची चतुर सखी नेरीसा, ही वकीलाची कारकून म्हणून सजली. मग या दोघी व्हेनिसला येऊन, कोर्टात हजर झाल्या. कोर्टाच्या माहितीप्रमाणे, बॅलथॅझर, म्हणजे खरे तर पोर्शिआने, तिच्या वकिली युक्तिवादाने सर्वाना प्रभावित केले. तिने शायलॉक व अँटोनिओला ओळखले. वकील मंडळी ज्याला ब्रीफ म्हणतात, ते तिने अशा चतुराईने तयार केले, की त्यामध्ये करारपत्रातील मसुद्यात कोणालाच चूक सापडणे शक्य नव्हते. तिने शायलॉकला उद्देशून जे भाषण केले, त्यात त्याच्या दयाबुद्धीला इतक्या चांगल्या तऱ्हेने आवाहन केले, की ते सर्वजण ऐकतच राहिले. त्यात ती असे म्हणाली, की देवाने आपल्यावर दया करावी असे आपण

नेहमी म्हणतो, तर मग आपणही इतर लोकांवर, आपल्या बांधवांवर, दया दाखवली पाहिजे. या भाषणाने लोक प्रभावित झाले, पण दुराग्रही शायलॉक नव्हे. “मी माझ्या करारपत्राप्रमाणेच वागणार. ते कायद्याला धरूनच आहे.” तो हट्टाने म्हणत राहिला.

पोर्शिआने तिची केस बळकट करण्यासाठी, एकही मुद्दा सोडला नाही. अँटोनिओकडे कर्ज फेडण्यासाठी पुरेसे पैसे आहेत का, हे तिने विचारले. बसानिओने त्याचे होकारार्थी उत्तर देत म्हटले की शायलॉक मागेल तितके पैसे तो देऊ शकतो. पण याचा शायलॉकवर काही परिणाम झाला नाही. त्याने कितीही पैसे मिळणार असले, तरी ते नाकारले व एक पौंड मासाचा मुद्दाच लावून धरला.

नंतर अँटोनिओचे मित्र बॅलथॅझरबरोबर अशी चर्चा करू लागले, की कायद्याचे वेगळ्या प्रकारे विश्लेषण व उपयोजन करता येईल का? ही एक लहानशी गोष्ट करून, तो एका चांगल्या माणसाचे प्राण वाचवू शकतो.

पण पोर्शिआला अनधिकृतपणे, कायद्याची काही मोडतोड करायची नव्हती. ती म्हणाली, “कायदा बदलणे शक्य नाही. त्याचा मानपण राखायलाच हवा. काहीतरी करायला जाऊन, आपण नीतीमत्तेशी तडजोड करायची नाही. हे ऐकून शायलॉक अर्थातच खूप झाला व त्याचा अधिकार स्पष्टपणे मान्य केला गेल्याच्या आनंदात ओरडला, “न्यायनिवाडा करण्यासाठी प्रत्यक्ष देवदूतच अवतरला आहे. अरे तरुण विचारी वकीला, मी तुला किती आणि कसा दुवा देऊ?”

पोर्शिआला करारपत्रातील मजकूर माहिती होताच. पण आता भरलेल्या कोर्टात तिने तो पहायला मागितला. त्या ज्युरीने तो अगदी बिनदिक्कत दिला.

“हा करार म्हणजे गुन्ह्याबद्दलची शिक्षा आहे. आणि त्यानुसार, अँटोनिओच्या हृदयाजवळील एक पौंड मांस कापून घेण्याचा हक्क या ज्यूला पोचतो.” असे म्हणून परत एकदा ती शायलॉककडे वळली. “दया दाखव. दुष्टपणा करू नको. मला हे करारपत्र फाडून टाकू दे. तुला दिलेल्या कर्जाच्या तिप्पट रक्कम मिळू शकेल.” तिने कळकळीने विनंती केली.

पण आता काही वादविवाद करायला, शायलॉक कंटाळला होता. त्याने जाहीर केले, “मी माझा इरादा बदलणार नाही. आपण आता अंतिम निर्णयाकडे वळू.”

आता नाईलाजाने पोर्शिआ, अँटोनिओकडे वळली. आता बहुधा तिने सर्व आशा सोडल्या होत्या. “आता तुझ्या छातीत सुरा खुपसला जायची तयारी ठेव.” ती म्हणाली. शायलॉक पुन्हा एकदा हर्षभरीत झाला व गहिवरून म्हणाला, “शाबास रे उमद्या वकीला! शाबास रे तरुणा!”

पोर्शिआने विचारले, “तुझ्याकडे शस्त्र आहे?”

“हो” असे म्हणत शायलॉकने हातातील सुरा उंचावला.

“अँटोनिओला प्राणांतिक रक्तस्त्राव होऊ नये म्हणून तू सर्जनची व्यवस्था केली आहेस का?”

“तसे करारपत्रात नाही.” शायलॉक उत्तरला.

“पण उदारता म्हणून?” पोर्शिआने विचारले.

शायलॉक दिडमूढ झाला. “अशी काही तरतूद करारपत्रात केलेली नव्हती.” तो म्हणाला.

आता अँटोनिओने अत्यंत उमदेपणे त्याचा मित्र बसानिओ, याचा निरोप घ्यायला सुरवात केली. खरे तर तो आता आयुष्याला कंटाळला होता. त्याने खूप सहन केले होते. मृत्यू समोर दिसू लागला होता. सर्वांना त्याच्याबद्दल सहानुभूती वाटत होती. बॅलथॅझर तर, आंधळ्या कायद्याचे प्रतिक बनला होता. काहीच पळवाट शोधायला तयार दिसत नव्हता. पोर्शिआ ज्यूला म्हणाली, “अँटोनिओचे एक पौंड मांस तुझ्या हक्काचे आहे. कायदा तुला, त्याची परवानगी देतो. कोर्ट तुला ते बहाल करते.” शायलॉक अधिकाधिक उतावीळ होऊ लागला.

पोर्शिआने चालू ठेवले, “तू हृदयाजवळचे मांस काढू शकतोस. कायदा ते संमत करतो. कोर्ट तुला ते बहाल करते.” शायलॉक अत्यानंदाने, त्याच्या बळीजवळ जाऊ लागला. धारदार चाकू उंचावून, तो फिक्या पडलेल्या अँटोनिओला बोलला, “चल तयार हो.”

शेवटच्या क्षणी बचाव

कोर्टात नीरव शांतता पसरली. जाहीर निकालापूर्वीची, वादळापूर्वीची शांतता! मग एका मृदू आवाजाने शांततेचा भंग केला. “थांब. ए ज्यू माणसा, अजून एक गोष्ट.”

आता सर्वांची उत्सुकता अगदी शिगेला पोचली होती. अजूनही त्याच हळूवार आवाजाने पोर्शिआ म्हणाली, “या करारपत्रानुसार, तुला एक पौंड मांस घेण्याचा अधिकार आहे. पण रक्ताचा

एकही थेंब गळला, तर ,तुझ्या मालकीची सगळी दौलत, तुला शिक्षा म्हणून व्हेनिसच्या सरकारकडे जमा होईल.”

या वक्तव्याने फक्त शायलॉकच नव्हे, तर सर्वजण स्तंभित झाले. अँटोनिओच्या मित्रांना दिलासा मिळाला, नव्हे ते अत्यानंदाने वेडेच झाले. त्यांच्यापैकी एकजण, शायलॉकला चिडवत ओरडला, “हे हुशार वकीला, न्यायनिवाडा करणारा तू कुणी देवदूतच आहेस. अरे ज्यू माणसा, मला हे वाक्य शिकवल्याबद्दल धन्यवाद.”

पोर्शिआला खरोखरच कायदेशीर पळवाट सापडली. कायदा सारखा डोक्यात घोळवत ठेवणाऱ्या हुशार पोर्शिआला जे लक्षात आले, ते इतर कुणालाच कळले नव्हते. कायदेशीर करारपत्रात प्रत्येक तपशील लिहावा लागतो. तुम्ही अमुक एक गोष्ट गृहीत धराल, अशी कल्पना

करून चालत नाही. तिथे हजर असलेल्या सर्वांच्या आता ते लक्षात आले, की रक्त सांडल्याशिवाय एक पौंड मांस कापून घेणे शायलॉकला शक्य नाही.

पोर्शिआच्या युक्तिवादाचा, त्या ज्यूला विरोध करता येईना. “हे असे कायदेशीर आहे का?” त्याने चिडून विचारले.

उत्तर देण्यासाठी पोर्शिआने त्याला करारपत्र दाखवले. शायलॉक खजील झाला. त्याचा चेहरा उतरला. तो गुरगुरला, की तो तिप्पट पैसे घेईल. कर्जाच्या तिप्पट! पोर्शिआ ठामपणे म्हणाली, “नाही तू जे मागितले आहेस, तेच तुला घ्यावे लागेल. — न्याय म्हणजे न्याय. — करारपत्रात आहे तसेच होणार.

शायलॉक वाद घालू लागला. त्याने जेवढे पैसे कर्ज म्हणून दिले होते, तेवढेच तो घेईल.

पोर्शिआने पुनरुच्चार केला, “अजिबात नाही. — न्याय म्हणजे न्याय. — करारपत्रात आहे तसेच होणार.” शायलॉकला स्वखुशीने पैसे परत करून, बसानिओ केस संपवायला तयार होता. पण आता पोर्शिआ कोर्टाची नायिका ठरली होती व शेवटचे निर्दय शब्द उच्चरारु इच्छित होती. “हे घे तुझे करारपत्र. तुझे हक्काचे एक पौंड मांस घे. पण ख्रिश्चन रक्तपात केलास, तर त्याचे परिणाम काय होतील हे लक्षात घे.”

आता शायलॉक काय करू शकत होता? पोर्शिआने त्याला डोके भिंतीवर आपटून घेण्याशिवाय काही पर्यायच ठेवला नव्हता. तिने दया दाखवण्यासाठी व पैसे घेण्यासाठी केलेली विनवणी, त्याने तीनदा धुडकावून लावली होती. अँटोनिओ रक्तस्त्रावाने मरू नये म्हणून सर्जनला आणण्यास विरोध करेपर्यंत, त्याची मजल गेली होती. तो फक्त त्याचे करारपत्र व त्यानुसार न्याय, याचा हट्ट धरून बसला होता. त्यामुळे आता पोर्शिआनेही, तिचा हेका सोडला नाही की त्याला त्याच्या करारपत्रानुसारच न्याय मिळेल. कमीअधिक काही नाही. फक्त करारपत्र! आणि ते तर शायलॉक आता अगतिक होऊन राबवू शकत नव्हता. रक्ताचा थेंब सांडल्याशिवाय एक पौंड मांस तो कसे काय घेऊ शकत होता?

पोर्शिआ अजून एक पायरी पुढे गेली. न्याय हे दुधारी शस्त्र आहे. जे त्याचा अति आग्रह धरतात, दया बुद्धीने देखील, त्याची धार सौम्य करत नाहीत, ते शेवटी त्याचा भयंकर त्रास सहन

करणारे ठरतात. शायलॉकचे असेच झाले. त्याने न्यायाची मागणी केली. तो त्याला मिळेल. पण या न्यायाने अँटोनिओ नव्हे, तर तो, दुःख ओढवून घेईल.

“आता ऐक.” पोर्शिआने आज्ञा केली. “व्हेनिसच्या कायद्याप्रमाणे, व्हेनिसच्या नागरिकाच्या जीवाशी खेळ केल्याबद्दल शिक्षा म्हणून, तुझी सर्व संपत्ती सरकारजमा होईल. आता मंत्रीमहोदयाना शरण जाऊन दयेची भीक मागण्याखेरीज, तुझ्या हातात काहीही उरलेले नाही. तेच तू करावेस.”

उपरोधिकपणे ज्याने दया दाखवण्याचे नाकारले, त्याच्यावरच आता दयेची भीक मागायची पाळी आली.

अँटोनिओला, तुझी अर्धी संपत्ती जाईल व उरलेली अर्धी सरकारजमा होईल.

शायलॉकपेक्षा आपण चांगला माणूस आहोत हे दाखवित, अँटोनिओने म्हटले, “मला शायलॉकची संपत्ती नको. लोरेँझो या ख्रिश्चनाबरोबर लग्न केलेली त्याची मुलगी जेसिका हिला, त्याच्या मृत्युनंतर त्याची संपत्ती द्यायला तो तयार असेल, तर मी त्याला त्याची अर्धी संपत्ती देऊन टाकतो.”

पोर्शिआ परत शायलॉकला उद्देशून म्हणाली, “हे ज्यू माणसा, तुला हे मान्य आहे का? असेल तर तसे करारपत्र करून त्यावर तुला सही करावी लागेल.

नाईलाजाने शायलॉकला हे मान्य करावेच लागले. तो म्हणाला, “मला बरे वाटत नाही. तुम्ही करारपत्र तयार करून माझ्याकडे पाठवा. मी त्यावर सही करेन.” तो पुरता नागवला गेलेला माणूस, निघून गेला. त्याचा सूडाचा बेत फसला. व्हेनिसच्या लोकांसाठी तो एक हास्यविषय ठरला. तो कुणी मित्र नसलेला, एकाकी असा झाला.

कोर्टातील ही केस, बँलथॅझरच्या दृष्टीने विजय ठरला. मंत्रीमहोदयानी त्याची स्तुती केली. बसानिओने त्याला जेवायचे आमंत्रण दिले. पण पोर्शिआने ते स्वीकारले नाही. अँटोनिओला, तर त्याचे शब्दातीत कौतुक वाटले. तुझ्या कामाची कितीही फी दिली तरी कमीच

वाटेल असे तो म्हणाला. पण बॅलथॅझरने बसानिओच्या हातातील अंगठी सोडून काहीही पैसे घ्यायला नकार दिला. ही अंगठी, पोर्शिआने तिच्या नवऱ्याला भेट म्हणून दिली होती व ती त्याने हातातून कधीही काढू नये, असे वचन घेतले होते. पण अँटोनिओ मृत्युच्या दाढेतून सुखरूप बाहेर आल्याने, ऋणाइत झाला होता. त्यामुळे त्याने बसानिओवर अंगठी देण्यासाठी, दबाव आणला. बसानिओने नाईलाजाने त्याच्या बोटातून अंगठी काढली व बॅलथॅझरला दिली.

नेरीसाबरोबर घाईघाईने पोर्शिआ घरी आली. तिचे स्वतःचे कपडे घातले. आणि जणू काही घडलेच नाही अशा तऱ्हेने तिच्या नवऱ्याची, अँटोनिओची व त्यांच्या मित्रांची वाट बघत आरामात बसली. लवकरच ते बेलमाँटला पोचले. बसानिओच्या बोटात अंगठी नसल्याचे बघून, तिने रागावल्याचे नाटक केले. ती म्हणाली, "तू ती देऊन टाकलीस, कुण्या दुसऱ्या बाईला!" "असे

नाही", असे सांगत, बसानिओ बचावाचा प्रयत्न करत होता. त्या भांडणाने उग्र स्वरूप धारण केले असते पण तेवढ्यात अँटोनिओने प्रवेश करून, पोर्शिआला काय घडले ते सांगितले.

पोर्शिआला पेचप्रसंग निर्माण करण्याची व नाटक करण्याची, भारी हौस होती. आपण नवऱ्यावर अगदी टोकाचे रागावलो आहोत, असे जेव्हा सगळ्यांच्या चांगलेच लक्षात आले, त्यावेळी तिने ती अंगठी स्वतःच्या बोटातून काढली व म्हटले, "तुम्ही सर्व म्हणता की बसानिओने अंगठी बॅलथॅझरला दिली, तीच ही अंगठी बघा, त्याने ती मला दिली. कारण बॅलथॅझर व पोर्शिआ या एकच व्यक्ती होत्या."

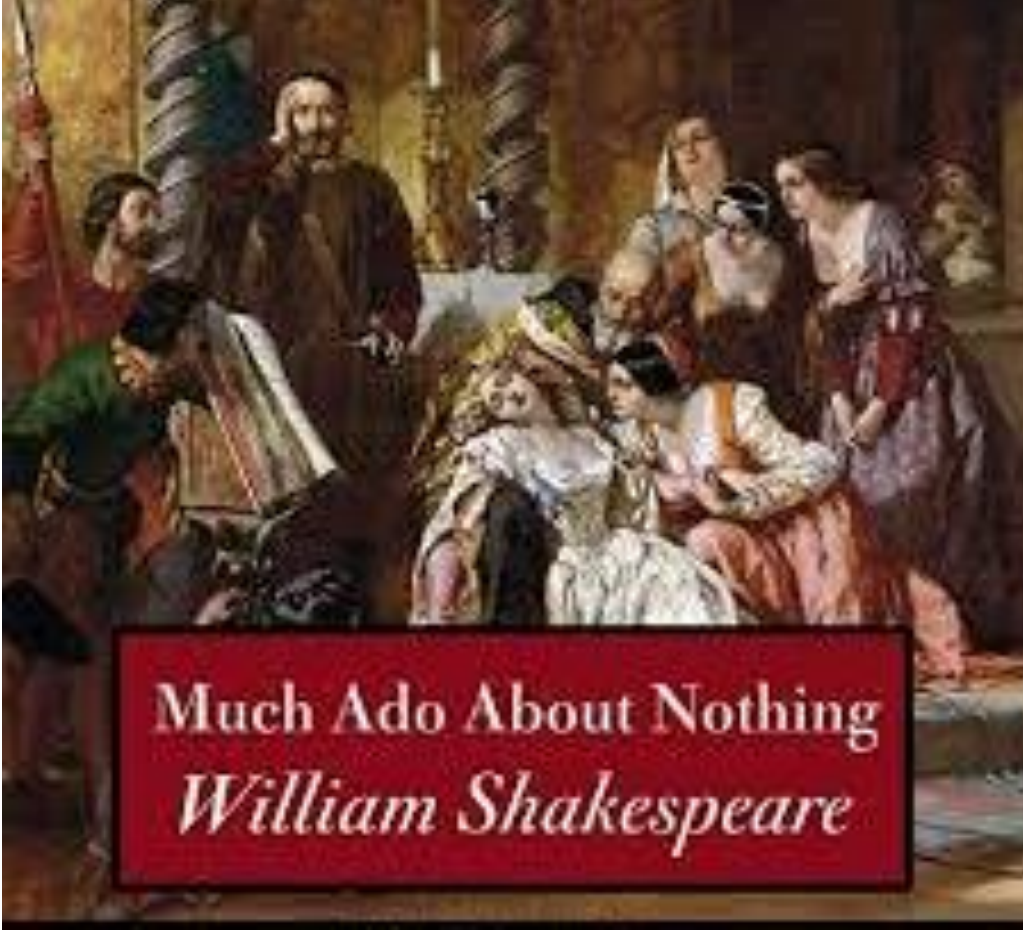
बसानिओ आश्चर्याने अवाक झाला. "तूच तो वकील होतीस? आणि मी तुला ओळखले नाही?" श्वास रोधून तो म्हणाला.

पोर्शिआने मान हलवून हो म्हटले. बॅलथॅझर म्हणजे तीच होती. तिनेच अँटोनिओची केस लढवली होती. तीच शायलॉकबरोबर लढा देऊन जिंकली होती. तिनेच हा गोड शेवट घडवून आणला होता.

आता लग्नाचा चौघडा वाजला. जेसिका व लोरेंझो यांचे शुभमंगल झाले. त्यांनी पोर्शिआ व बसानिओ यांच्या लग्नाच्या धामधुमीत, उत्साहाने भाग घेतला. मेजवानीच्या दरम्यान चांगली बातमी येऊन थडकली की अँटोनिओच्या जहाजांचा तांडा, सुखरूप इथे येऊन पोचला आहे. मग पूर्वीप्रमाणेच, व्हेनिसचा व्यापारी अँटोनिओ आनंदी व उदार झाला. एक पौंड मांस न मिळालेल्या एकाकी ज्यूची, शायलॉकची, मात्र कुणालाच आठवण राहिली नाही. जेसिकाला सुद्धा नाही. त्याचे सूड उगवणे राहून गेले. अर्धी संपत्ती गेली. व्हेनिसमध्ये तो पूर्वीपेक्षाही एकाकी, दुःखी झाला. व्हेनिसने त्याला जणू वाळीतच टाकले. म्हणूनच आजही त्याची आठवण, त्याच्याबद्दल वाटणारी खंत व त्याच्याबद्दल वाटणाऱ्या दयेशिवाय पूर्ण होत नाही.

पराचा कावळा

सिसिलीमध्ये मेसिना या शहरी, लिओनाटो नावाचा गव्हर्नर, अरॅगॉनचा राजपुत्र असलेल्या, त्याच्या जुन्या मित्राची वाट पहात होता. त्या मित्राचे नाव डॉन पेद्रो होते व तो त्याच्या दोन तरुण, शूर सैनिक मित्रांबरोबर, क्लॅडिओ व बेनेडिक, यांच्याबरोबर युद्धावरून परतत होता. क्लॅडिओ फ्लॉरेन्सचा होता व बेनेडिक पडुआचा होता. गव्हर्नरची पुतणी बेट्रीस हिचा एकेकाळी मित्र असलेला बेनेडिक मेसिनामध्ये चांगला परिचित होता. बेट्रीस आणि बेनेडिक हे दोघे एकमेकाना चिडवून भांडत असत.

गव्हर्नरच्या राजवाड्यात शिरता शिरताच, त्यांनी थट्टेला सुरवात केली. बेट्रीस म्हणाली, “तू इतकी बडबड करतोस, याचे मला आश्चर्य वाटते. तरी बरं, कोणी तुझ्याकडे लक्ष देत नाही.

बेनेडिक उत्तरला, “माझ्या प्रिय मैत्रिणी, तू अजून इथे आहेस? मला नवल वाटते, तू सोडून सर्व स्त्रिया माझ्या प्रेमात पडतात. खरे तर मला त्या कुणाबद्दलच प्रेम वाटत नाही. माझे हृदय इतके कठोर असायला नको होते, असे मला वाटते.”

“तू खूप खूप असला पाहिजेस. मी या बाबतीत थंडच आहे. मला पुरुषांमध्ये, काडीचा देखील रस वाटत नाही व याबद्दल मी देवाचे आभार मानते.”

“बेट्रीस, ते तसेच राहू दे. नाहीतर तू त्यांचे चेहरे ओरबाडशील.”

“जर त्यांचे चेहरे तुझ्यासारखे असतील तर, ओरबाडूनही ते अधिक वाईट मुळीच होणार नाहीत.” अशी चिडवाचिडवी चालू होती.

बेनेडिकचा मित्र क्लॅडिओ, हा जरा गंभीर होता व काही विशिष्ट कारणाने तिथे आला होता. गव्हर्नरची शांत मुलगी हेरो, हिच्या प्रेमात तो पडला होता. हेरो, मृदु स्वभावाची व गोड मुलगी होती. बेट्रीस म्हणजे आनंद व उत्साहाचा झराच होती. बेनेडिकला हेरोबद्दल विशेष काही वाटत नसे व तो त्याचा मित्र क्लॅडिओला असा सल्ला देई की तू हेरोशी लग्न करू नकोस. शहाण्या पुरुषाने बायकांच्या भानगडीत पडू नये.

क्लॅडिओ

तरीही क्लॅडिओने हेरोशी लग्न करायचे ठरवले होते. या बाबतीत, जोड्या जुळवणे आवडणारा, अरॅगॉनचा राजपुत्र डॉन पेद्रो, त्याला मदत करणार होता. म्हणून गव्हर्नरच्या घरी, एका नाचाच्या समारंभाचे आयोजन केले होते व प्रत्येकाने मुखवटा घालून यायचे ठरवले होते.

क्लॅडिओच्या वतीने, हेरोची प्रेमयाचना करण्याची तयारी, राजपुत्र डॉन पेद्रोने दाखवली होती व त्यायोगे तो तिच्या वडिलांची, म्हणजे त्याचा मित्र लिओनाटोची परवानगी पण मिळवणार होता. परंतु हे सर्व सुरळीत पार पडले नाही. याला कारण डॉन जॉन, हा राजपुत्र डॉन पेद्रोचा भाऊ! तो स्वतः दुःखी होता व लोकांचे नशीब फुटके असणे, त्यांनी दुःखी असणे, हे त्यास आवडे.

क्लॅडिओचा, आपल्या मुलीशी लग्न करायचा बेत, गव्हर्नरने ऐकला व तो त्याला पसंत पडला. त्याची सुंदर पुतणी बेट्रीस हिचेही लग्न व्हावे, असे त्यास वाटत होते. पण या घटकेला बेट्रीस व बेनेडिक, दोघेही विवाहबंधनात अडकण्यास तयार नव्हते. काकांच्या या विचारावर, बेट्रीस हसली व म्हणाली, “मला अविवाहित आणि आनंदी रहायचे आहे.”

नाचासाठी स्त्रिया व पुरुष यांच्या जोड्या जमवल्या गेल्या, पण तिचा किंवा त्याचा जोडीदार वा जोडीदारीण कोण आहे, हे कुणालाच माहिती नव्हते. बेनेडिक त्याच्या जोडीदारीणीच्या जवळ गेला (ती कसे कुणास ठाऊक पण बेट्रीसच होती) व न कचरता असे म्हणाला की तिने केलेले चटकदार विधान हे खरे नसून, पुस्तकातून चोरलेले आहे. बेट्रीस बेनेडिकला म्हणाली, “तिला तो सर्वात खालच्या दर्जाचा विदूषक वाटतो” ती पुढे असेही म्हणाली, “तो दरबारातील खुशमस्कच्या असून, लोकांचा हशा मिळवण्यासाठी काहीही करेल.”

संध्याकाळी डॉन जॉनने, एक नवीनच शकल लढवली. त्याने क्लॅडिओची अशी खात्री पटवून दिली, की राजपुत्र डॉन पेद्रो स्वतःसाठीच, हेरोची प्रेमयाचना करणार आहे. हे खरे नसल्याचे, राजपुत्राने क्लॅडिओला स्वतः दाखवून दिले. पण डॉन जॉनला माहिती होते, की त्याच्या कुठल्याही मित्राने काही सांगितले, तर त्यावर विश्वास ठेवण्याइतका, क्लॅडिओ मूर्ख व

भोळसट आहे. म्हणून मग त्याने, त्या भोळसट तरुणाला अजून वेगळ्या मार्गाने फसवायचे ठरवले.

आता राजपुत्राने सुंदर आणि उत्सुक असलेल्या हेरोचे व क्लॅडिओचे सूत जुळवून दिले. त्यामुळे बेट्रीस, बेनेडिक व इतरही सर्वजण आनंदित झाले. राजपुत्राने स्वतः बेट्रीसला लग्नाची मागणी घातली पण तिने मोठ्या युक्तीने, त्याला नकार दिला. बेट्रीस नेहमी खूप असते, असे तिचे काका म्हणाले आणि मग अचानक, राजपुत्राला असे वाटले की ती व बेनेडिक एकमेकाना अगदी अनुरूप असून, बेट्रीस ही बेनेडिकची उत्तम पत्नी होऊ शकेल. मग राजपुत्राने मनापासून असा विचार केला, की या दोघाना जवळ आणण्यासाठी, आपण नक्की काहीतरी युक्ती लढवूया.

दुष्ट बेत

मध्यंतरीच्या काळात, डॉन जॉनने त्याचा दुष्ट बेत, आखायला सुरवात केली. हेरो त्याच्याशी एकनिष्ठ नाही असे क्लॅडिओला पटवून, त्यांचे लग्न मोडायचा दुष्ट बेत शिजू लागला. डॉन जॉन व त्याचा नोकर यांनी मिळून, हा असभ्य बेत आखला. हेरोच्या एका नोकराणीला, त्यांनी हेरोसारखे कपडे घालून, तिच्या झोपायच्या खोलीच्या खिडकीशी, उभे रहायला सांगितले. डॉन जॉनच्या नोकराने जाऊन तिला मिठी मारायची, असे ठरले. कोणाच्याही सांगण्यावर क्लॅडिओ लगेच विश्वास ठेवतो, हे डॉन जॉनला माहिती होते. त्याने मिठीचे दृष्य क्लॅडिओला दिसेल, अशी योजना आखली.

मध्यंतरीच्या काळात, बेट्रीस व बेनेडिक याना एकत्र आणण्याचा कट करणाऱ्यांनी (राजपुत्राने त्यांना प्रयत्नपूर्वक शोधले होते.), असे ठरवले आपण या दोघांपैकी एकाबद्दल बोलायचे व ते दुसऱ्याच्या कानावर जाईल, असे बघायचे. डॉन पेद्रो लिओनाटोशी, मुद्दाम बेनेडिकच्या कानावर जाईल असे बोलला.

“काय सांगतोस? तुझी पुतणी बेनेडिकवर प्रेम करते? काय आश्चर्य आहे! मी समजत होतो की ती सर्व पुरुषांना मुद्दाम लांब ठेवते व त्यांच्याशी फटकून वागते.”

लिओनाटो उत्तरला, “बेनेडिकवर तिचे प्रेम आहे, हे ती त्याला कधीही कळू देणार नाही, असे ती शपथेवर सांगते.”

क्लॅडिओ म्हणाला, “हो. हो. पण एकटी असताना, ती धाय मोकलून रडत असते व “माझ्या प्रिय बेनेडिक!” अशी त्याची आळवणी करत असते.

बेनेडिक हे ऐकून आश्चर्यचकित झाला. त्याने स्वतःशी विचार केला, “हे खरे असले पाहिजे. इतके सगळेजण असे म्हणत असतील, तर ते नक्कीच मला फसवत नसणार. जर तिचे माझ्यावर प्रेम असेल, तर दयाळूपणे मलाही तिच्यावर, प्रेम केले पाहिजे व कदाचित लग्नही.”

कट करणाऱ्यांनी बेट्रीसलाही असे पटवले, की बेनेडिकचे तिच्यावर प्रेम आहे. हेरोने बेट्रीसला गुप्तपणे बागेत नेले, कारण तिने तिथे बेट्रीसबद्दल कुणाला तरी बोलताना ऐकले. बेट्रीसने झुडूपामागे दडून, ते संभाषण ऐकले. ‘बेनेडिकचे तिच्यावर प्राणापलीकडे प्रेम आहे, पण तो तिला ते सांगायला घाबरतो. त्याला असे वाटते की ती, ते हसण्यावारी नेईल.’ असे तिने ऐकले.

डॉन जॉनने त्या रात्री क्लॅडिओला, हेरोच्या झोपायच्या खोलीच्या खिडकीशी गुपचूप जाऊन, प्रेमदृष्य बघायला सांगितले. पण ते पाहूनही, त्यावर प्रथम क्लॅडिओचा विश्वास बसला नाही. पण क्लॅडिओसारख्या भोळसट व हलक्या कानाच्या माणसाचा, शेवटी हेरोच्या बदफैलीपणावर विश्वास बसला.

इकडे क्लॅडिओ व हेरोच्या लग्नाची तयारी चालू होती. या महत्वाच्या सामाजिक प्रसंगी, संबंधितांनी कसे वागावे यासंबंधी डॉगबेरी व वर्गिस सगळ्यांना सूचना देत होते.

हेरो, लग्नाची वधूवस्त्रे चढवत होती. पण मनोमन तिला काहीतरी अशुभ घडण्याची, चाहूल लागली होती. तरीही व्यवस्थित तयार होऊन, पण जड अंतःकरणाने, ती वडीलांबरोबर चर्चमध्ये गेली.

लग्न

लिओनाटोने हेरोला हाताला धरून, चर्चमध्ये आणले. डॉन जॉन, डॉन पेद्रो, बेनेडिक, बेट्रीस आणि राजघराण्यातील इतर प्रतिष्ठीत स्त्रिया व उमराव; हे सर्वजण तिथे जमले होते.

इतक्यात क्लॅडिओ जोरात ओरडला, “लिओनाटो, तिला परत घेऊन जा. ती दुष्ट, अपराधी बाई आहे. तिने मानमर्यादा गुंडाळून ठेवली आहे.”

पाहुणे मंडळीना धक्काच बसला. बिचारा लिओनाटो तर गांगरुनच गेला.

“हे काय क्लॅडिओ?”

पण उत्तरादाखल डॉन पेद्रो बोलला, “लिओनाटो, मला हे सांगायला खेद होतो की मी व क्लॅडिओने काल तुझ्या मुलीचे अपराधी वर्तन पाहिले. एका अति सामान्य माणसाने हेरोला मिठीत घेताना काल रात्री आम्ही पाहिले.”

डॉन जॉनने धक्का बसल्याचे सोंग केले. “अशा गोष्टी, तुम्ही चर्चमध्ये काय बोलता? आपण आता इथून जाऊ. हे लग्न आता होणार नाही.” असे तो म्हणाला व ते सर्वजण चर्चमधून निघून गेले.

हेरो चक्कर येऊन पडली. बेनेडिक व बेट्रीसने तिला उचलून धरले.

लिओनाटो हताशपणे किंचाळला, “मरू दे तिला.” कारण त्याचा डॉन पेद्रोवर विश्वास होता. चर्चमध्ये उदासीनता भरून राहिली.

हेरो निष्पाप असल्याबद्दल, बेनेडिक, बेट्रीस व लग्न लावण्यासाठी नेमण्यात आलेला वयस्क पाद्री, या तिघांचा विश्वास होता. शिष्ट म्हणून प्रसिध्द असलेल्या बेनेडिकला, असे वाटत होते, की लिओनाटोने त्याच्या मुलीवरचे आरोप इतक्या झटपट मान्य केले, हे बरे केले नाही. त्याने लिओनाटोला तसे बोलूनही दाखवले. गव्हर्नर लिओनाटो, हा काही फार कणखर मनुष्य नव्हता. हे वाक्ताडन ऐकून तो थरथर कापू लागला. हा गुंता सोडवून सर्व सुरळीत करण्यासाठी, बेनेडिक व बेट्रीस यांनी एक बेत आखला. लिओनाटोच्या परवानगीने, त्यांनी हेरो मरण पावली अशी अफवा उठवली. ही वार्ता ऐकून क्लॅडिओला त्याच्या वागण्याचा पश्चात्ताप होईल व त्याचे मन बदलेल, असा त्यांना विश्वास वाटला.

एकमेकांबरोबर राहून, बेनेडिक व बेट्रीस कधी नव्हे इतके एकमेकांना समजून घेऊ लागले. क्लॅडिओ व हेरो यांच्यामधील गुंतागुंत सोडवताना, तेच एकत्र आले. एकमेकांची टर उडवून, हसण्याचे विसरून गेले.

“मी बेट्रीसइतके प्रेम कुणावरच करत नाही.” असे बेनेडिकने, स्वतःशीच कबूल केले. बेट्रीसला तिची चुलत बहीण हेरो, अत्यंत प्रिय होती आणि क्लॅडिओने ज्या प्रकारे, हेरोचा अपमान करून तिला वाईट पद्धतीने वागवले होते, त्यामुळे संतापून ती ओरडली, “क्लॅडिओला ठार मारा.”

बेनेडिक चकित होऊन म्हणाला, “काय बरळते आहेस? नाही. नाही. मी हे कालत्रयी होऊ देणार नाही.”

“जर तू असे करणार असशील तर आपले प्रेम संपलेच. क्लॅडिओ अत्यंत चुकीचा पद्धतीने, हेरोशी वागला आहे. त्याला द्वंद्वयुद्ध खेळायला लावायची शिक्षा देणे योग्य ठरेल.”

बेनेडिकला अर्थातच त्याच्या मित्राबरोबर, द्वंद्वयुद्ध खेळायचे नव्हते. पण बेट्रीसचे प्रेमही गमवायचे नव्हते. म्हणून तो म्हणाला, “ठीक आहे. तू म्हणतेस, तसे मी करतो. मी सभ्यपणे क्लॅडिओशी द्वंद्वयुद्ध खेळून, ते साधेन. त्याच्या दुष्टपणाबद्दल, त्याला माझ्याबरोबर द्वंद्वयुद्ध खेळावे लागेल.”

बेट्रीसच्या हेरोवरील प्रेमाने, जरी बेनेडिक भारावून गेला होता, तरी त्याला स्वतःच्या मित्राला द्वंद्वयुद्धाचे आवाहन देणे, अस्वस्थ करणारे वाटत होते. पण तरीही, एकदा बेट्रीसला तसे वचन दिल्यावर, तो ते करायला तयार झाला. तो क्लॅडिओला द्वंद्वयुद्ध खेळण्यासाठी भाग पाडण्यास निघाला. तो म्हणाला, “तू एका सभ्य स्त्रीचा खून केला आहेस. तेव्हा आता द्वंद्वयुद्धासाठी तयार हो. नाहीतर तू भित्रा आहेस, असे मी सगळ्यांना सांगत सुटेन.”

क्लॅडिओही मित्राबरोबर युद्ध करायला नाराज होता, पण शेवटी तयार झाला. डॉन पेद्रो, बेनेडिकला हसत होता. ही बाब तो अती गंभीरपणे घेतो आहे, असे त्याला वाटत होते. पण त्या बाबतीत बेनेडिकचा निश्चय कायम होता. त्यामुळे तो आता द्वंद्वयुद्धाची जागा ठरवण्यासाठी, तावातावाने बाहेर पडला.

डॉन जॉनच्या ज्या नोकराने, हेरोच्या झोपायच्या खोलीच्या खिडकीत तिच्या नोकराणीबरोबर, तो प्रेमप्रसंग घडवून आणला होता, तो शेखी मिरवणारा असल्याने, त्याने त्याच्या मित्राला त्याबद्दल सांगितले. राजपुत्र डॉन पेद्रो व क्लॅडिओ यांना हेरोने न केलेल्या कृत्याबद्दल विश्वास ठेवायला लाऊन, कसे फसवले व त्याबद्दल त्याच्या मालकाकडून त्याने कसे पैसे मिळवले, याच्या बढाया मारल्या. डॉंगबेरी व वर्गिस यांनी हे बोलणे ऐकले व त्या नोकराला, हुशार वकिलाकडे नेऊन बोलते केले. त्या दोघांच्या साध्यासुध्या प्रामाणिकपणे व व्यवहारचातुर्याने, त्यांनी डॉन जॉनने, दुष्टपणे बांधलेली निरगाठ सोडवली.

जेव्हा हेरोच्या मृत्यूची बातमी चहूकडे पसरली, तेव्हा डॉन जॉनच्या नोकराला, गव्हर्नर लिओनाटोकडे नेण्यात आले व त्याने सर्व हकीगत लिओनाटोला सांगितली. डॉन जॉनला हेरोच्या मृत्युबद्दल जबाबदार ठरवण्यात येईल या भीतीने तो देश सोडून पळून गेला.

लिओनाटोने हेरोच्या मृत्यूचे नाटक, चालूच ठेवले. पण जेव्हा ही नोकराची गोष्ट व डॉन जॉनच्या पलायनाची बातमी, डॉन पेद्रो व क्लॅडिओच्या कानावर गेली, तेव्हा लिओनाटो क्लॅडिओला मोठ्या रुबाबात म्हणाला, “जा. आता मेसिनाच्या लोकाना, हेरो निर्दोष असल्याचे सांग. सगळ्यांना हे कळू दे की तू तिच्यावर अन्याय केलास. आणि क्लॅडिओ, शिक्षा म्हणून तुला हेरोच्या चुलत बहिणीपैकी एकीशी, लग्न करावे लागेल. लग्नाच्या वेळी तिने बुरखा घातलेला असेल व ती तुला दिसणार नाही. पण तू ती हेरो असती तर जसा मान दिला असतास, तसाच हिला द्यायला हवास व शिक्षेची पूर्तता करायला हवीस.”

क्लॅडिओने खजिल होऊन, हे मान्य केले. दुसऱ्या दिवशी तो चर्चमध्ये गेला. लिओनाटोने नवीन लग्नाची तयारी केली. त्याच्या मुलीला, हेरोला, तयार होऊन बुरखा घालायला सांगितले. बेनेडिक व बेट्रीस यांनाही गुप्त कटात सहभागी करून घेतले. खरे तर बेनेडिक मनातून खूष झाला कारण आता त्याला क्लॅडिओबरोबर द्वंद्वयुद्ध खेळावे लागणार नव्हते.

आता तो लिओनाटोला म्हणाला, “तुझी पुतणी आता माझ्यावर कृपावंत झालेली दिसते.”

“कोण? बेट्रीस?”

“हो. त्यामुळे मला आज तिच्याबरोबर लग्न करायला आवडेल.”

लिओनाटोने हे बेट्रीसला न विचारता मान्य केले.

क्लॅडिओ व हेरोचे लग्न आता अंतिम टप्प्यात आले तरीही, क्लॅडिओला हे माहिती नव्हते की त्याची वाग्दत्त वधू कोण आहे, कारण तिच्या तोंडावर बुरखा होता.

क्लॅडिओ म्हणाला, “हे सुंदरी, मला तुझा चेहरा बघू दे.”

पण लिओनाटो ठाम होता. त्यामुळे तो बोलला, “लग्न झाल्याशिवाय नाही.”

त्यामुळे लग्न लागले व मग हेरोने बुरखा काढला.

आश्चर्यातिरेकाने क्लॅडिओ ओरडला, “दुसरी हेरो.”

शांतपणे, क्षमाशील आवाजात, हेरो म्हणाली, “अर्थात, कारण मी जिवंत आहे व तुझी पत्नी झाले आहे.”

मग बेनेडिक बेट्रीसला म्हणाला, “बेट्रीस!”

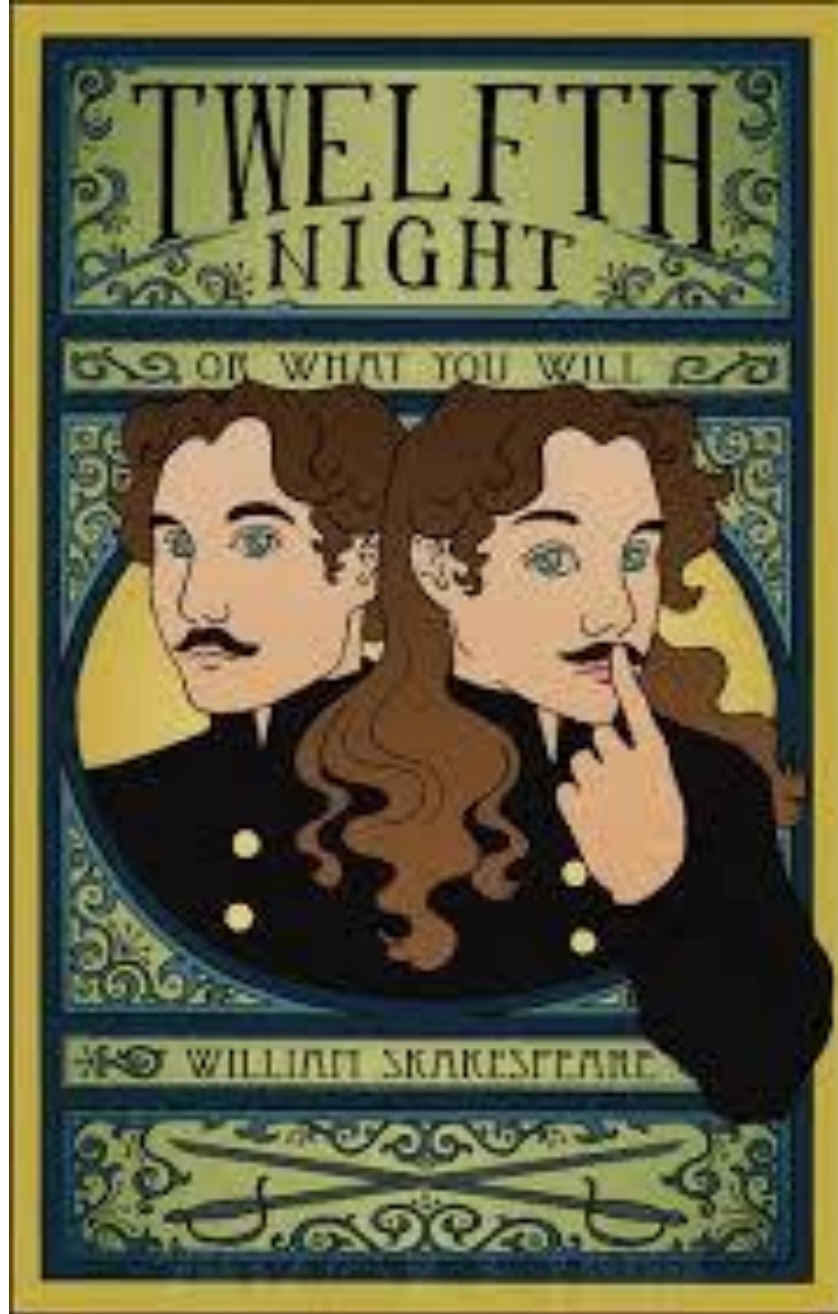
बेट्रीस म्हणाली, “काय?”

बेनेडिकने चालू ठेवले, “ तुझे माझ्यावर प्रेम आहे? राजपुत्र व तुझे काका, दोघेही मला तसे बोलले.”

तेव्हा शब्दांचे कृत्यात रुपांतर होईपर्यंत, असेच चालू राहिले असते, पण व्यावहारिक बाजू लक्षात घेता, त्यांचेही त्याच दिवशी लग्न लागले. हेरो निष्पाप असल्याचे सिध्द होऊन, तिचे व क्लॅडिओचे परत जमावे म्हणून कटात सहभागी झालेला वयस्क पाद्रीसुद्धा, त्यांच्याइतकाच खूष झाला. गैरसमज हे निव्वळ एक खुसपट होते हे सर्वांनीच मान्य केले. उगीचच पराचा कावळा केला गेला होता.

जुळ्यांचा गोंधळ

फार वर्षापूर्वी ग्रीसमध्ये, सेबॅस्टीअन व व्हिओला नावाचे भाऊ बहीण रहायचे. ते सादृष्यता असणारे, जुळे होते. म्हणजे ते मुलगा मुलगी असले तरी, अगदी सारखे दिसायचे. त्यांनी सारखे कपडे केले तर कोण कुठला / कुठली हे ओळखणे अवघडच जाई.

आता त्यांनी तारुण्यात प्रवेश केला होता व ते इलायरियाच्या तीराकडे, समुद्रसफरीसाठी निघाले होते. प्रवासाच्या शेवटच्या टप्प्यात, त्यांचे गलबत वादळात सापडून मोडले. ते गलबत बुडल्यावर, बऱ्याच लोकाना जलसमाधी मिळाली. पण कॅप्टन, व्हिओला व इतर थोडे लोक एका छोट्या बोटेत बसून वाचले.

व्हिओलाला तिच्या भावाची काळजी वाटत होती. कोणीच सेबॅस्टीअनला वादळातून सुखरूपपणे निसटलेले पाहिले नव्हते. व्हिओला व तिचे सहप्रवासी लाटा व वाऱ्याच्या तडाख्याबरोबर कुठेही भरकटत होते. पण शेवटी ती बोट एका किनाऱ्यावर फेकली गेली.

व्हिओलाने कॅप्टनला विचारले, “आपण कुठे आहोत?”

“हे इलायरिया आहे.” तो उत्तरला.

अजूनही तिला भावाशिवाय काही सुचत नव्हते. उदास होऊन ती स्वतःशीच पुटपुटली, “माझा भाऊ तिकडे इलायशियम म्हणजे स्वर्गात असताना, मी इथे इलायरियामध्ये काय करू?” तिला असे वाटत होते की बहुधा तिचा भाऊ समुद्रात बुडून, स्वर्गात पोचला. “जिवंत वा मृत, पण मी माझ्या भावाबरोबर असायला हवी होते. पण मी जिवंत आहे म्हणजे तोही जिवंत असेल का?”

तिचे सांत्वन करताना कॅप्टन म्हणाला, “तो ठीकही असेल. आपले गलबत फुटले तेव्हा, एका ओंडक्याला धरून लाटांवर तरंगताना मी त्याला पाहिले. आपल्यासारखाच, तोही एखाद्या किनाऱ्यावर फेकला गेला असेल. व अजून जिवंतही असेल.”

व्हिओलाला थोडा दिलासा मिळाला. पण तिने आजूबाजूला पाहिल्यावर तिला कळेना, की आता काय करावे? बऱ्याच अमीर उमरावांच्या घरातील तरुण मुली, जशा बंदिस्त जगात जगत असतात व इतर लोक त्यांना सुरक्षित वातावरण पुरवून, त्यांच्या वतीने काही निर्णय घेत असतात, तसेच तिच्या बाबतीत होते. कॅप्टन चांगला मनुष्य होता. ते जिथे रहात होते. त्या देशाबद्दल, त्याने तिला माहिती द्यायला सुरवात केली. त्या देशावर ऑर्सिनो नावाच्या राजपुत्राचे राज्य होते. तो मोठ्या उमद्या चारित्र्याचा होता. ऑलीव्हिया नावाच्या मुलीवर त्याचे प्रेम होते. पण तिने नकार दिल्याने, तो अजून अविवाहित होता.

“ऑलीव्हिया कोण आहे?” व्हिओलाने विचारले.

“एक वर्षापूर्वी शेजारच्या देशातील एक सरदार वारला. त्याची ही मुलगी आहे. तुझ्यासारखा तिलाही एक भाऊ होता. दोघेजण एकमेकाना सांभाळून रहात होते. पण अलीकडे तो वारला. त्यामुळे ऑलीव्हिया दुःखाने वेडीपिशी झाली. तिने घरात स्वतःला कोंडून घेतले व कोणालाही भेटेनाशी झाली.”

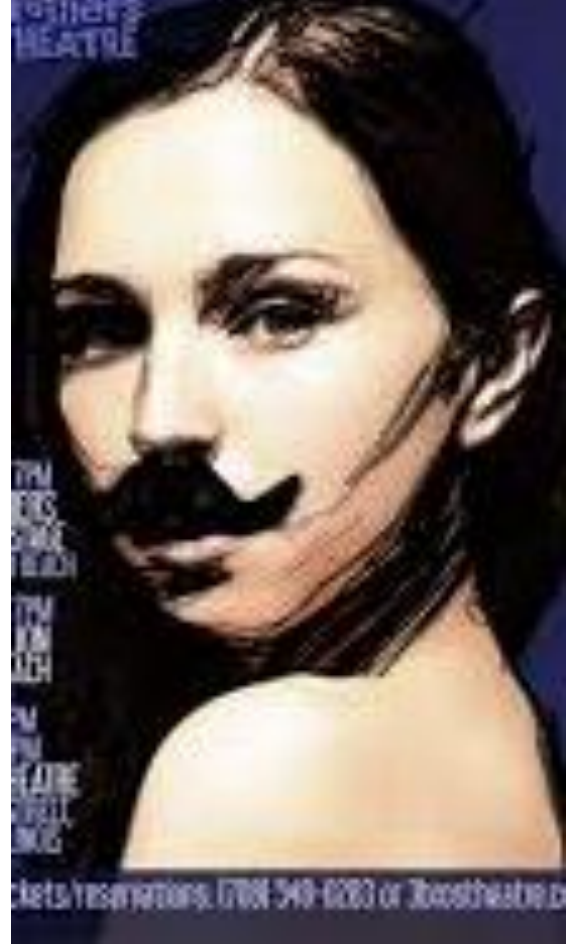
ही गोष्ट ऐकल्यावर, व्हिओलाला ऑलीव्हियाबद्दल सहानुभूती वाटू लागली. दोघींमध्ये एक गोष्ट सारखी होती. दोघींचाही आवडता भाऊ, त्यांच्याजवळ नव्हता. ऑलीव्हिया आपल्याला तिची सखी म्हणून, नोकरी देईल का व त्यायोगे आपल्याला उदरनिर्वाहाचे साधन मिळेल का, असा विचार व्हिओला करू लागली.

कॅप्टनने तिला या विचारापासून परावृत्त केले. तो व्हिओलाला म्हणाला की, तिचा भाऊ तिने गमावल्यापासून, ती कोणालाच घरात घेत नाही. तिच्यावरून जीव ओवाळून टाकणाऱ्या, राजपुत्र ऑर्सिनोलाही नाही. कोणालाच नाही.

व्हिओलाचे वेषांतर

“जर मी ऑलीव्हियाकडे नोकरी करू शकत नसेन, तर कदाचित मी राजपुत्र ऑर्सिनोकडे काम करू शकेन.” आणि ती जितका विचार करू लागली, तितका तिला तो बेत आवडू लागला. ती कॅप्टनला म्हणाली, “सर, तुम्ही मला मदत कराल का? मी एखाद्या तरुण माणसासारखे (पुरुषासारखे) कपडे करीन. नंतर जर तुम्ही मला राजपुत्राकडे घेऊन गेलात, तर मी त्याची नोकर म्हणून, काम करायला तयार आहे. मी त्याच्यासाठी गाईन. त्याचे निरोप पोचविन. मी सचोटीने त्याची सेवा करीन. पण मी खरी कोण आहे, हे कुणालाही न सांगण्याचे वचन, तुम्ही मला द्यायला हवे.”

कॅप्टन त्यासाठी तयार झाला. व्हिओलाने त्याला तरुण मनुष्याचे कपडे आणायला सांगितले. ती व सेबॅस्टीअन सारखे जुळे असल्याने, त्या कपड्यात ती तंतोतंत सेबॅस्टीअनसारखी दिसू लागली. तिने सेसेरिओ असे नाव धारण केले. कॅप्टनने तिला राजपुत्राकडे नेले. राजपुत्राला तो देखणा तरुण मनुष्य आवडला. त्याने त्याला नोकर म्हणून ठेऊन घेतले. कॅप्टनशिवाय कुणालाच, ती खरी मुलगी असल्याचे माहिती नव्हते.

राजपुत्राच्या दरबारात व्हिओलाने उत्तम काम केल्याने, ती ऑर्सिनोच्या खास मर्जीतली बनली. लवकरच राजपुत्र ऑर्सिनोने त्याचे ऑलीव्हियावर प्रेम असल्याचे, तरीही ती भेटत नसल्याचे व प्रेमाला काही प्रतिसाद देत नसल्याचे सेसेरिओला सांगितले. हे ऐकत असताना

व्हिओला स्वतःच, देखण्या व प्रतिष्ठीत ऑर्सिनोच्या प्रेमात पडली. परंतु एका राजपुत्राच्या नोकराने जसे वागावे, तशीच वागत राहिली. तिला प्रेम व्यक्त करणे शक्य नव्हते.

ऑर्सिनोला असे वाटले, की हा तरुण नोकर, निरोप देण्याचे काम चांगले करेल. तो त्याला बोलला, “ऑलीव्हियाकडे जा व माझे तिच्यावर प्रेम असल्याचे सांग. असेही सांग की जरी ती मला धुडकावून लावत असली, तरीही माझे तिच्यावर निरातिशय प्रेम आहे व दुसऱ्या कोणाही स्त्रीचा मी विचार करू शकत नाही. ती तुझे ऐकेल. तू मनापासून बोलून, तिचे मन वळवण्याचा प्रयत्न कर. माझ्यापेक्षा, तुझे ती जास्त चांगले ऐकेल.”

त्याचा अंदाज किती बरोबर होता, हे त्याला माहिती नव्हते. व्हिओला जेव्हा जड अंतःकरणाने ऑलीव्हियाच्या दाराशी गेली व अनेकदा निघून जाण्यास सांगितले, तरीही ठामपणे तिथे थांबली, तेव्हा, ऑलीव्हियालाही असे कुतूहल निर्माण झाले, की हा कोणाचेच न ऐकणारा तरुण, आहे तरी कोण? त्याला असे सांगितले गेले की ऑलीव्हिया आजारी असून, कोणालाही भेटत नाही, तेव्हा तो म्हणाला, “ती आजारी असल्याचे मला माहिती आहे. तरीही मला तिला भेटलेच पाहिजे. त्याशिवाय मी येथून परतणार नाही.”

त्यांनी सेसेरीओला सांगितले, “ती झोपली आहे.” तर तो उत्तरला, “ती उठेपर्यंत मी थांबतो.” ऑलीव्हियाला तिच्या नोकराने सांगितले की तो मनुष्य दिसायला फारच सुंदर आहे व त्याचा हट्ट सोडत नाही, तेव्हा तिने शेवटी त्याला आत यायला परवानगी दिली. राजपुत्र ऑर्सिनोकडून निरोप घेऊन हा मनुष्य आला आहे हे जाणून, तिने स्वतःचा चेहरा बुरख्याने झाकून घेतला. तिच्या नोकराणीनाही तिने तसेच करायला सांगितले.

जेव्हा सेसेरीओ आत आला, तेव्हा तेथील स्त्रियांपैकी, ऑलीव्हिया कोण हे त्याला कळेना. तो उदास चेहऱ्याने म्हणाला, की त्याने आणलेला निरोप महत्वाचा आहे व तो त्याला उगीचच कुणाला तरी सांगायचा नाही. यातील ऑलीव्हिया कोण हे त्याला कळायला हवे असे तो सांगून त्याने, निरोप खास ऑलीव्हियासाठीच असल्याचा पुनरुच्चार केला. ऑलीव्हियाने तिच्या दासींना बाहेर पाठवले. सेसेरीओ व ऑलीव्हिया असे दोघेच उरल्यावर, तो म्हणाला, “कृपया मला तुमचा चेहरा दाखवा.”

ऑलीव्हिया प्रेमात पडते

सेसेरिओचे देखणेपण, आविर्भाव व बोलणे ऐकून, ऑलीव्हियावर जणू जादू झाली. राजपुत्र ऑर्सिनोपेक्षा तिला त्या निरोप्यामध्येच, जास्त रुची वाटू लागली. तिने बुरखा काढला व उपरोधिकपणे म्हणाली, “मी तुला चित्र दाखवते. ते चांगले रंगवले आहे का ते सांग.”

“छानच” सेसेरिओ बोलला.

पण सेसेरिओ हा एकनिष्ठ व नेक सेवक असल्याने, त्याने ऑर्सिनोच्या प्रेमाबद्दल सांगायला सुरवात केली. ऑर्सिनो कसा, ऑलीव्हियाच्या प्रेमात आकंठ बुडालेला आहे आणि तिच्याशिवाय दिवसेंदिवस व्याकुळ होत चालला आहे. पुढे तो म्हणाला, “माझ्या मालकाप्रमाणे मी तुमच्यावर प्रेम करत असतो, तर मी तुमच्या घराच्या फाटकाशेजारी, झोपडी बांधून राहिलो असतो. घरातील माझ्या प्रेयसीचा, तोंडाने जप करत राहिलो असतो. प्रेमाची गाणी, गुणगुणत राहिलो असतो. त्या सुरांनी, सारे वातावरण भारून टाकले असते. केव्हा न केव्हा तुम्हाला, माझे गाऱ्हाणे ऐकावे लागलेच असते. माझ्या प्रेमाच्या विफलतेतील यातनांमुळे, तुम्हाला एक न एक दिवस माझी दया आली असती.”

आपण सेसेरिओच्या प्रेमात पडल्याचे जाणवल्याने, ऑलीव्हिया विचार करू लागली. तिने त्याला सोने देऊ केले पण तो ते घेईना. जेव्हा तो तरुण गेला, तेव्हा तिला त्याला परत भेटायची, ओढ लागली. त्याला काय कारण काढून परत बोलवावे, याचा ती विचार करू लागली. तिने स्वतःच्या बोट्यातून अंगठी काढली व तिचा विश्वासू नोकर माल्होलिओ, याला ती सेसेरिओला नेऊन देण्यास सांगितली. ”तू त्या राजपुत्राच्या नोकरामागे धाव व त्याची इथे विसरलेली अंगठी, त्याला परत कर. त्याला सांग, की मी ती, किंवा इतर कुठलीही वस्तू ठेऊन घेऊ शकत नाही. त्याने मी राजपुत्रावर कधी प्रेम करेन असा दिलासा, राजपुत्राला अजिबात देऊ नये. पण निरोप्या जर उद्या इथे आला, तर मी त्याला माझी यामागची भूमिका सांगेन.”

माल्होलिओने, त्याच्या मालकिणीच्या सांगण्यावरहुकूम केले. जेव्हा व्हिओलाने अंगठी पाहिली, तेव्हा तिला ऑलीव्हिया तिच्या प्रेमात पडल्याचे, लक्षात आले. तिने तर ऑर्सिनोची भेट म्हणून, ऑलीव्हियाला अंगठी दिली नव्हती आणि कल्पक ऑलीव्हियाने अंगठीचा उपयोग, फक्त सेसेरिओ तिला परत भेटायला यावा म्हणून केल्याचे, सहज लक्षात येत होते. व्हिओलाने विचार केला, “बिचारी ऑलीव्हिया! माझ्यावर प्रेम करणे म्हणजे, स्वप्नावर प्रेम करणे आहे.”

ही चमत्कारिक परिस्थिती होती. ऑर्सिनोकडे काम मिळवण्यासाठी, व्हिओलाने पुरुषवेष धारण केला. ऑर्सिनोने तिला त्याच्या वतीने ऑलीव्हियाची प्रेमयाचना करण्याची आज्ञा दिली. व्हिओलाने त्यासाठी इतके मधुर वक्तव्य केले, की ऑलीव्हिया मोहून जाऊन, (तो पुरुष नसल्याचे माहिती नसल्याने) त्याच्याच प्रेमात पडली.

ऑर्सिनोच्या राजवाड्यात परत आल्यावर, व्हिओलाने त्याला सांगितले की, ती ऑल्लीव्हियाला ऑर्सिनोच्या प्रेमाबद्दल पटवू शकली नाही.

ऑल्लीव्हियाने असे आपल्याला स्पष्ट शब्दात सांगितल्याचे, व्हिओला म्हणाली. 'ती ऑर्सिनोवर कधीही प्रेम करू शकणार नाही.' असेही ती म्हणाल्याचे सेसेरीओने सांगितले. पण स्वतःबद्दल ठाम विश्वास असलेला हट्टी ऑर्सिनो, आपण ऑल्लीव्हियाला जिंकू शकत नाही यावर विश्वास ठेवायला तयार नव्हता.

सेसेरीओ म्हणजे स्त्री असून, राजपुत्राच्या गाढ प्रेमात होती. आता तिने आपल्या खऱ्या स्वरूपाबद्दल, राजपुत्राला सांगितले. परंतु पुरुष वेषातील तिला बघून, राजपुत्राचा त्यावर विश्वास बसेना.

व्हिओला म्हणाली, "तू जसे ऑल्लीव्हियावर प्रेम करतोस तसेच एक स्त्री तुझ्यावर करते. आणि तुझे मात्र त्या स्त्रीवर प्रेम नाही. तिला नाही का, नकार पचवावा लागत आहे!"

राजपुत्राने मान्य केले. "कदाचित तसेच खरे आहे. पण पुरुष करतात तसे प्रेम, स्त्रियांना करताच येत नाही. स्त्रियांमध्ये त्याबाबतीत, पुरुषांएवढी क्षमता नसते."

हे खरे नाही, हे व्हिओलाला कळत होते. "स्त्रिया जास्त तीव्रतेने, भावनाविवशतेने प्रेम करू शकतात." एवढे बोलून व्हिओला, राजपुत्राला एक गोष्ट सांगू लागली. खरे तर ती गोष्ट तिचीच होती पण त्याला ते माहिती नव्हते.

व्हिओला म्हणाली, "माझ्या वडीलाना एक मुलगी होती व ती एका माणसावर प्रेम करत होती. जसे मी स्त्री असते तर तुमच्यावर प्रेम केले असते तसे! पण त्या माणसाचे तिच्यावर प्रेम नव्हते."

"आणि मग काय झाले? ती स्त्री कोण होती?" ऑर्सिनोला जाणून घ्यायचे होते.

व्हिओला एक सुस्कारा टाकून म्हणाली, "काही नाही." अबोलपणे ती झुरणीला लागली. पण तिने तिचे दुःख प्रकट केले नाही. नंतर वर्तमानकाळात भानावर येत, ती म्हणाली, "मी परत ऑल्लीव्हियाकडे जाऊ का?"

ऑर्सिनोने ऑल्लीव्हियाला भेट देण्यासाठी एक रत्न तिच्याकडे देऊन म्हटले, "हो. जा."

या वेळेस सेसेरीओला सहज प्रवेश मिळाला. ऑल्लीव्हियाही लगेच भेटली. परत त्याने ऑर्सिनोच्या वतीने, तिची मनधरणी सुरु केली. पण ती काही ऐकून घेईना. तिने त्या निरोप्याला सांगितले, "तुला स्वतःला काही सांगायचे असेल तर मी आनंदाने ऐकून घेईन."

नंतर जनानी मर्यादेची बंधने तोडून, ऑलीव्हियाने सेसेरीओला ती त्याच्या प्रेमात पडल्याचे सांगितले. वसंतऋतुतील गुलाबांची, तिच्या कोमल स्त्रीत्वाची, तिच्या मानमर्यादेची, सत्याची व प्रत्येक गोष्टीची शपथ घेऊन, तिने प्रेमाचा उच्चार केला. ती इतके पराकोटीचे प्रेम करत होती, की ते बोलून व्यक्त केल्याशिवाय काहीच इलाज नव्हता. ऐकायची इच्छा नसून, व्हिओलाने ते ऐकले. ऑलीव्हियाला असे सांगितले की तिने असा निश्चय केला आहे, की कुठल्याही स्त्रीच्या प्रेमात पडायचे नाही व तावातावाने चालती झाली.

इलायरियात सेबॅस्टीअन

इलायरियाच्या किनाऱ्याला लागून, व्हिओलाला आता तीन महिने झाले आणि या काळात ती वारंवार तिचा भाऊ सेबॅस्टीअनचा, विचार करत राहिली. ऑलीव्हियाशी बोलत असताना, तिने समुद्रावरील एका कॅप्टनला सेसेरीओसारख्याच दिसणाऱ्या एका तरूणाबरोबर, गावात शिरताना पाहिले. तो कॅप्टन म्हणजे अँटोनिओ होता व तरुण मनुष्य सेबॅस्टीअन होता. सेबॅस्टीअन शूर व हरहुन्नरी होता. त्याला अँटोनिओच्या जहाजाने धडधाकट अवस्थेत पाहिले व वर उचलून घेतले.

व्हिओलानंतर तीन महिन्यांनी, हे लोक इलायरियाला आले. पण व्हिओला वा सेबॅस्टीअन दोघानाही एकमेक जिवंत आहेत, हे माहिती नव्हते. अँटोनिओला हा तरुण आवडला व त्याला शहर फिरायला तो मदत करत होता. अँटोनिओच्या हातून ऑर्सिनोच्या पुतण्याला, समुद्रावरील मारामारीत चुकून, जखम झाली होती. त्यामुळे त्याच्या येथील संचारस्वातंत्र्यावर, बंधने आली होती. राजपुत्राने, अँटोनिओला अटक करण्याची आज्ञा दिली होती. त्यामुळे त्याने थोडा वेळ सेबॅस्टीअनला हिंडण्यास सोबत केली. नंतर काही पैसे देऊन व मार्गदर्शन करून, त्याला एकट्यानेच हिंडण्यास सांगितले.

मध्यंतरीच्या काळात, ऑलीव्हियाच्या घरात बरेच काही घडत होते. सर टॉबी बे नावाचे तिचे काका होते. ते एक आनंदी प्राणी होते व तिच्याबरोबरच रहात असत. त्यांना खाण्यापिण्याचा षौक होता. जणू त्यासाठीच ते जगत. त्यांच्याबरोबर एकदम विरुद्ध टोकाचे असणारे, त्यांचे मित्र, सर अँड्र्यू अँगुचिक रहात असत. ते बढाईखोर व मूर्ख होते. सर टॉबीना असे वाटत असे की सर अँड्र्यू, पत्नी म्हणून ऑलीव्हियाचे प्रेम जिंकू शकतील. म्हणून सर टॉबी त्यांना उत्तेजन देत असत.

एक दिवस ऑलीव्हियाचा नोकर माल्होलिओने, सर टॉबी यांच्या दारू पिण्याच्या सवयीवरून, त्यांची खरडपट्टी काढली. माल्होलिओ हा, गंभीर प्रकृतीचा माणूस होता व तो स्वतःला, जरा शहाणा समजत असे. ऑलीव्हिया त्याच्या कामाचे कौतुक करे, पण त्याला 'स्वतःच्या फार प्रेमात असलेला माणूस' म्हणे. माल्होलिओला विनोदाचे व मौजमजेचे अंग नव्हते. स्वतःला अति शहाणा समजत असल्याने, तो कुणालाच आवडत नसे. पण सर टॉबीना पसंत करणारी, ऑलीव्हियाची नोकराणी मारिया, ही माल्होलिओचा फार रागराग करत असे. सर टॉबीना आवडणारा, एक प्रकारचा विनोद तिने घडवून आणला. तिने ऑलीव्हियाच्या हस्ताक्षरात, माल्होलिओला गुपचूप एक प्रेमपत्र लिहिले. ते त्याला मिळेल असे ठेऊन, त्याला

कचाट्यात पकडले. मग जेव्हा तो ऑलीव्हियाकडे गेला, तेव्हा तो मूर्खासारखा वागल्याने, तिच्या मनात असलेला त्याच्याबद्दलचा आदर नष्ट झाला.

हे विनोदी कृत्य पार पडल्यावर, सर टॉबीला अजून काहीतरी टिंगलटवाळी करायची लहर आली. त्याने सर अँड्र्युला असे सांगितले की ऑलीव्हियाचे मन, सेसेरीओकडे ओढ घेते आहे व जर त्याने सेसेरीओला द्वंद्वयुद्धाचे आव्हान दिले तर त्याच्यासाठी ते चांगले राहिल. सर टॉबीने चिथावणी देऊन म्हटले, “तू किती शूर आहेस ते ऑलीव्हियाला बघूदे.” सर टॉबीला माहिती होते की त्याचा मित्र एक नंबरचा डरपोक आहे. म्हणून तो स्वतःशीच हसत बसला.

सर अँड्र्युला चिथावणीची गरज नव्हती. तसा तो कलमबहादुर होता. त्याने सेसेरीओला एक भीतीदायक, धमकीवजा पत्र लिहिले. सेसेरिओ (व्हिओला) ने जेव्हा ते वाचले, तेव्हा तिला धास्ती पडली. सर टॉबीकडून तिला जेव्हा कळले, की सर अँड्र्यु निष्णात तलवारबाज आहे, तेव्हा तिची भीती आणखीनच वाढली. मध्यंतरीच्या काळात, सर टॉबीने सेसेरिओ शूर व धडाडीचा असल्याचे उठवून दिले. खरे तर, स्पर्धकांपैकी कोणीही, द्वंद्वयुद्ध खेळण्यास उत्सुक नव्हते.

स्वतः एकटा असे तेव्हा सर टॉबी, खूप वेळ मोठमोठ्याने हसत बसे. तो द्वंद्वयुद्धाची वाट बघत होता आणि जेव्हा खरेच ते सुरु झाले, तेव्हा व्हिओला इतकी थरथर कापू लागली, की तिच्या हातून तलवार जवळजवळ गळूनच पडली. पण सर अँड्र्युदेखील चळाचळा कापतो आहे हे तिच्या लक्षात आले. तरीही सर अँड्र्यु निदान पुरुष होता, पण व्हिओलाने तर मदतीसाठी धावाच सुरु केला. अचानक आलेल्या एका पाहुण्याने, सेबॅस्टीअनचा मित्र अँटोनिओ याने, त्या दोघांच्या मध्ये येऊन, ओरडायला सुरवात केली. “थांबा. माझ्याशी लढा. या मुलाऐवजी मी उभा रहातो.”

ओळखण्यातील गैरसमज

या विनोदी गोष्टीतील सत्य आपल्याला ठाऊक आहे. पण सर अँड्र्यू किंवा सर टॉबी, हे त्या बाबतीत अनभिज्ञ होते व अँटोनिओदेखील, सेसेरीओला ओळखत नव्हता. अँटोनिओ सेसेरीओला, सेबॅस्टीअनच समजला. जिवावर उदार होऊन या शहरात आलेल्या त्याने, सेसेरीओला बाजूला केले. तो कोण आहे याबद्दल, सेसेरीओ आश्चर्य करू लागला. तोच राजपुत्राची सरदार मंडळी येऊन, त्या उमद्या पाहण्याला म्हणाली, “अँटोनिओ, ऑर्सिनोच्या आज्ञेवरून आम्ही तुला अटक करतो.” असे बोलून त्यांनी त्याला दरडावले, “चल आमच्याबरोबर!” मग ते त्याला पकडून घेऊन गेले. हा तमाशा पाहून सेसेरीओ फार घाबरला.

दुर्दैवी अँटोनिओ सेसेरीओकडे बघून म्हणाला, “मला आज्ञा पाळलीच पाहिजे. मी ज्याला घाबरत होतो, तसेच झाले. त्यांनी मला पकडले. पण सेबॅस्टीअन, तू माझे पैसे मला परत देशील का? आता मला त्यांची गरज आहे.”

सेबॅस्टीअन! व्हिओलाच्या लक्षात आले की तिचा भाऊ जिवंत होता तर! कॅप्टनने तिला, त्याच्या नावाने हाक मारली होती. तिचा ऊर आनंदाने भरून आला. परंतु अँटोनिओचे पैसे किंवा पाकीट तिच्याकडे नव्हते. तिला त्याबद्दल काहीच माहिती नव्हते. तिने स्वतःचेच पाकीट त्याला देऊन म्हटले, “हे घे माझे पाकीट. त्यात थोडे पैसे असतील पण माझ्याकडे तेवढेच आहेत.”

अँटोनिओ दुखावला गेला. तो त्या पकडून नेणाऱ्या लोकाना सेबॅस्टीअनबद्दल म्हणाला, “या मुलाचा मी खरा मित्र असल्याने, त्याच्या मागोमाग इथे आलो. माझ्या जीवाला धोका असून, मी असे केले आणि आता मी त्याला दिलेले माझे पाकीट परत द्यायला, तो नकार देतो आहे व मला ओळखतही नसल्याचे, ढोंग करतो आहे.”

पण अँटोनिओ काय म्हणतो आहे, यात त्या लोकाना काडीचेही स्वारस्य नव्हते. ते त्याला फरफटत घेऊन गेले. सर अँड्र्यू परत द्वंद्वयुद्ध सुरु करेल, या भीतीने व्हिओला लगेच तिथून निघून गेली.

पण एक जुळा निघून जातो आहे, तोच दुसरा अवतरला. त्याचा मित्र अँटोनिओ याला शोधत, सेबॅस्टीअन तेथे आला. सर अँड्र्यू, तिथे जवळपासच होता. सेबॅस्टीअनला पाहून त्याला वाटले, की तो सेसेरीओच आहे. सेसेरीओचे आधीचे युद्धकौशल्य पाहिल्याने, तो त्वेषाने सेबॅस्टीअनवर चालून गेला.

सेबॅस्टीअन मजबूत तरुण मनुष्य होता. मुळीच भेदरट नव्हता. त्याने सर अँड्र्यूवर, कडाडून हल्ला चढवला. नंतर त्याने तलवार उपसून, सर अँड्र्यूला तलवारबाजीचे आवाहन दिले. त्यांनी लढायला सुरवात केली. तोच घरातून राजेशाही डौलात, ऑलीव्हिया बाहेर आली. तिने

सर अँड्र्युला, तिच्या सेसेरीओवर हल्ला करताना पाहिले व ते ताबडतोब थांबवण्यासाठी, तिच्या माणसाना बोलावले. तिने सर अँड्र्युला तिच्या दृष्टीसमोरून, निघून जायला सांगितले आणि तिच्या रागाला घाबरून, तो निघून गेला. मग ऑलीव्हियाने नम्रपणे सेबॅस्टीअनला सेसेरिओ समजून, घरात बोलाविले.

सेबॅस्टीअनला कळेना, की काय करावे? ती स्त्री त्याला दयाळू व सुंदर वाटत होती. त्याने तिला पूर्वी कधीच पाहिले नव्हते, पण ती त्याला ओळखत असल्यासारखे, वागत होती. एवढेच नव्हे तर एखाद्या मित्राप्रमाणे, ती त्याच्यावर प्रेमाचा हक्क गाजवत होती. आपण स्वप्नात तर नाही ना, असा सेबॅस्टीअन विचार करू लागला. ऑलीव्हिया फारच मोहक होती आणि इतके गोड स्वप्न संपवायची, त्याला इच्छा होत नव्हती. ती मूर्ख आहे की काय, असा विचार करताना त्याला वाटले की, पण ती मूर्ख असली तरी जादुगारीण आहे.

ती पुरती शहाणी तर वाटत होती. कोणीतरी नम्रतेने, तिच्या आज्ञा झेलत होते. ती घरात व्यवहारचतुर वाटत होती व अधिकारपद मिरवत होती.

सेबॅस्टीअन ऑलीव्हियाशी विवाह करतो

सगळ्या फार विचित्र गोष्टी घडत होत्या. त्यातच ऑलीव्हियाचे त्याच्यावरील प्रेमही समाविष्ट होते. आता तर ती कुठलाही आडपडदा न ठेवता, ते व्यक्त करत होती. जणू उशीर झाल्यास, काहीतरी भयानक घडेल, अशा थाटात तिने एका धर्मगुरूला बोलावून घेतले व सेबॅस्टीअनला आपण लगेच विवाहबद्ध होऊ, अशी गळ घालू लागली. ती म्हणाली, “आपल्या लग्नाची बातमी गुप्त राहिल.” पण का गुप्त ठेवायची ते सेबॅस्टीअनला कळत नव्हते. एखाद्या सुंदर स्वप्नात प्रवाहपतित होऊन, त्याने जणू स्वतःला झोकून दिले होते. ते विवाहबद्ध झाले. सेबॅस्टीअन, त्याचा मित्र अँटोनिओ याला शोधायला, बायकोला सोडून बाहेर पडला. कदाचित अँटोनिओसारखा शहाणा मनुष्य, त्याला या विचित्र घटनांचा उलगडा करू शकेल, असा विचार त्याने केला.

व्हिओला ऑर्सिनोकडे परत गेली व कितीही प्रयत्न केले तरी ऑलीव्हिया काही ऐकून घेत नसल्याचे, त्याला सांगितले. आता ऑर्सिनोने असे ठरवले की ऑलीव्हियाला निरोप पाठवणे बास झाले. आता आपण स्वतःच जाऊन भेटू. असा विचार करून, सेसेरिओ व इतर काही लोकाना घेऊन, तो ऑलीव्हियाकडे निघाला. जेव्हा ते तिच्या फाटकापाशी पोचले तेव्हा तेथून बाहेर पडू बघणाऱ्या एका माणसाला त्याने काही लालूच दाखवून, त्याच्या मालकिणीला बाहेर येण्यासाठी विनंती करण्यास सांगितले. जर त्याच्या सांगण्याप्रमाणे मालकीण बाहेर आली, तर त्याला काही रक्कम बक्षिस मिळेल असे ऑर्सिनोने वचन दिले. तो मनुष्य सांगितलेले काम करावयास आत गेला. ऑर्सिनो आणि मंडळी तिथे तिष्ठत थांबली.

ते तिथे थांबलेले असताना, फारच गोंधळ उडाला. अँटोनिओसकट त्याला पकडणारी सरदार मंडळी ऑर्सिनोला शोधत त्याच्याकडे आली व त्यांनी मोठ्या विजयी मुद्रेने, अँटोनिओला, राजपुत्र ऑर्सिनोच्या स्वाधीन केले. त्यांनी अँटोनिओला कसे शोधले व पकडून आणले हे सांगितले. तेवढ्यात व्हिओला तिथे आली. तिला खेळायच्या नसलेल्या द्वंद्वयुद्धापासून अँटोनिओने तिला, म्हणजे सेसेरीओला वाचवले, व त्यामुळे ती कशी आता त्याची ऋणार्थी झाली आहे, याचे तिने वर्णन केले. पण त्याचे पाकीट परत न दिल्याबद्दल, अँटोनिओने तिला कशा शिब्या दिल्या व तिला केलेले उपकार न स्मरणारी म्हणाला; हे देखील सांगितले. हे काय आरोप होत आहेत, ते त्याला काही कळत नव्हते.

अँटोनिओने उद्विग्न चेहऱ्याने वर पाहिले. त्याला अजूनही सेसेरिओ म्हणजेच त्याचा मित्र सेबॅस्टीअन वाटत होता. त्याने राजपुत्राला, त्याची गोष्ट सांगायला सुरवात केली. वादळामुळे खवळलेल्या समुद्रातून त्याने त्या तरुणाला कसे सुरक्षितपणे ओढून वाचवले, कशी त्याच्यावर दया दाखवून त्याला तीन महिने सांभाळले, स्वतःच्या आयुष्याचा धोका पत्करून कसे त्याला या शहरात आणले, शहरात हिंडून मौजमजा करण्यासाठी कसे पैसे दिले व त्याने मात्र पैसे दिल्याचे

व काही ओळख असल्याचेही नाकारले; असा सर्व तपशील त्याने सांगितला. सर अँड्र्यू व त्याच्या द्वंद्वयुद्धाच्या मध्ये पडून त्याला वाचवले व तरीही हा तरुण मनुष्य मला ओळखत नसल्याचे, ढोंग करतो आहे, असेही तो पुढे म्हणाला.

ऑर्सिनोने काहीशा अधीरतेने, हे सर्व ऐकले. शेवटी तो म्हणाला, “तू सांगतोस ते सर्व मूर्खपणाचे आहे. गेले तीन महिने हा मुलगा माझ्याकडे, माझा नोकर म्हणून आहे. तू म्हणतोस त्याप्रमाणे, त्याचे गेले तीन महिने मुळीच गेलेले नाहीत.” एवढ्यात ऑलीव्हिया तेथे आली, आणि अर्थातच राजपुत्र ऑर्सिनोचे सर्व लक्ष अँटोनिओवरून उडून, तिच्याकडे लागले. त्याने त्याच्या माणसाना अँटोनिओला लांब नेण्यास सांगितले व ऑलीव्हियाशी बोलण्यासाठी पुढे सरसावला.

ऑर्सिनो बोलण्यात चतुर होता. त्याने तिला विचारले की तो सतत तिचे प्रियाराधन करत असताना, ती त्याला कसे काय डावलू शकते? पण तरीही ऑलीव्हियाने काहीच लक्ष दिले नाही. तिचे सगळे लक्ष तरुण सेसेरिओकडे होते व ती त्याला अत्यंत हळुवारपणे, साद घालत होती.

ऑर्सिनो अर्थातच चिडला. ऑर्सिनोने, त्याची भलावण करण्यासाठी पाठवलेल्या नोकराने, स्वतःचेच घोडे पुढे दामटल्याचे दिसत होते. त्याने सेसेरिओला त्याच्यामागून येण्यास सांगितले. व्हिओलाने मोठ्या आनंदाने तसे केले, तर ऑलीव्हिया सेसेरिओला न जाण्याचा आग्रह करू लागली. तिचे त्याच्यावर प्राणापलीकडे प्रेम आहे व त्याला घाबरून, ऑर्सिनोच्या मागे जाण्याचे काही कारण नाही, असे सांगू लागली. नंतर नेहमी स्वतःचेच खरे करणाऱ्या ऑलीव्हियाने, गुप्ततेची वचने मोडून, हाका मारणे सुरु केले. “सेसेरिओ, माझ्या प्रिय पतीदेवा, मला सोडून जाऊ नकोस.”

चकित होऊन
राजपुत्र उद्गारला,
“पतीदेव?”चिडलेला
सेसेरिओ उत्तरला, “मी असे
काही करणार नाही आहे.”
पण ऑलीव्हियापुढे त्याचे
काही चालले नाही. त्यांचे

लग्न लावणाऱ्या धर्मगुरुला तिने चपळाईने बोलावले. व दोघांनी सह्या केलेले लग्नाचे प्रमाणपत्र दाखवून, त्यांचे खरेच लग्न झाले असल्याची खात्री करून दिली.

जुळे प्रकट होतात

आता ऑर्सिनोच्या रागाचा पारा फारच चढला. म्हणजे आपण पाठवलेल्या नोकराने आपल्या प्रेयसीला पळवले, एवढेच नव्हे तर गुप्तपणे लग्नही केले. ही तर फसवणुकीची हद्द झाली. तो सेसेरीओकडे बघून, त्याला त्याच्या स्वार्थीपणाबद्दल शिव्या देऊ लागला, बघे लोकांचे चांगले मनोरंजन झाले. त्याची बायको असल्याच्या तिच्या वक्तव्याला सेसेरीओने नकार दिल्याने, ऑलीव्हिया उदास झाली. ऑलीव्हिया काय म्हणते आहे व धर्मगुरू कसले प्रमाणपत्र दाखवतो आहे, हे सेसेरीओला काही कळेना. काहीतरी गफलत होती हे नक्की. तेवढ्यात गफलतीचे कारण असलेला सेबॅस्टीअन, तिथे अवतरला. आता सर्व प्रकाराचा उलगडा होणार असे दिसू लागले.

सेबॅस्टीअन आल्यावर, त्याने ऑलीव्हियाला स्वतःची पत्नी म्हणून संबोधले व तिचे कुशल पुसले. मग तो त्याचा मित्र अँटोनिओकडे वळून म्हणाला, की अँटोनिओ नसताना, त्याला त्याची खूप काळजी वाटत होती व आता तो खूप झाला आहे. तिथे हजर असलेले सर्वजण, एकदा सेबॅस्टीअनकडून सेसेरीओकडे, व नंतर सेसेरीओकडून सेबॅस्टीअनकडे, बघत होते. ते दोघे इतके सारखे दिसत होते, की कोण कुठला हे ठरवणे अवघड व्हावे. तिथे असलेल्यांपैकी दोघानाच, सत्य उमगले होते. तरी ते देखील थोडे गोंधळलेले वाटत होते.

सेबॅस्टीअन सेसेरीओला ओरडून म्हणाला, “जर तू स्त्री असतास तर, मी तुला माझी बहीण व्हिओला समजलो असतो. मला वाटते, ती बहुधा वादळामुळे समुद्रात बुडाली. मला भाऊ नाही. त्यामुळे बहुधा तीच तू असणार .पण तू पुरुषवेष का धारण केला आहेस?”

व्हिओला बोलली, “थांबा. मी सर्व काही स्पष्ट करते. माझे कपडे तुला खटकत आहेत ना? तर मग ऐक. .तीन महिन्यांपूर्वी, माझ्या एका कॅप्टन मित्राबरोबर मी इथे येऊन थडकले. त्याच्याकडेच, माझे ते कपडे आहेत. ते मी घातले की, तू मला तुझी बहीण व्हिओला, म्हणून ओळखशील.”

आता सर्व सुसंगती लागली. तुकडे जोडायच्या खेळातले तुकडे व्यवस्थित जोडले जाऊन, योग्य ते चित्र तयार व्हावे, तसेच झाले. सेबॅस्टीअन व ऑलीव्हिया नवरा बायकोप्रमाणे एकत्र

आले. व्हिओला या स्त्रीच्या प्रेमात पडल्याबद्दल (जो सेसेरिओ होता) त्याने तिची टर उडवली. ऑलीव्हियाला सेबॅस्टीअनशी लग्न झाल्यामुळे समाधान झाले कारण तो तिचा एकेकाळचा प्रियकर (सेसेरिओ) सारखाच दिसत होता. आता व्हिओलाचे काही का होईना, त्याचे तिला सोयरसुतक नव्हते. सेसेरिओ पूर्वी ऑर्सिनोला असे म्हणाला होता की 'मी स्त्री असतो तर नक्कीच तुझ्या प्रेमात पडलो असतो.' ते त्याला आठवले. आता ऑलीव्हियाचेही दुसऱ्याशी लग्न झाले होते व सेसेरिओ हा स्त्री होता, — व्हिओला. म्हणजे ती आपल्या प्रेमात पडलेली आहे तर, असा साक्षात्कार ऑर्सिनोला झाला. त्यामुळे मग ऑर्सिनोने, विश्वासू व्हिओलाचा पत्नी म्हणून स्वीकार केला.

A Midsummer's Night Dream , by

William Shakespeare

वैशाखातील एका स्वप्नरात्री

फार फार वर्षांपूर्वी, जेव्हा बहुतेक सर्व वडील, जुलमी अधिकारशाहीने, मुलींना छळत असत, व खासगी भांडणे, राजा किंवा संस्थानिकांकडून सोडवली जात; तेव्हा इग्रेयसने त्याच्या मुलीसाठी, राजाकडे जायचे ठरवले. त्याला त्याची मुलगी हर्मिआ, हिचे लग्न त्याला डेमेट्रीयस

नावाच्या तरुणाशी, करायचे होते पण तिचे लायसँडरवर प्रेम असल्याने, तिने तसे करायला नकार दिला होता.

अथेन्सचा राजा थेसेअस, हा जुलमी नव्हता. त्याचेही लग्न होणार होते व त्याचे असे म्हणणे होते की स्वतः ठरवून जरी नाही तरी, स्वतःच्या पसंतीने लग्न झाले, तरच लोक सुखी होतात. पण अथेन्सच्या कायद्याप्रमाणे, वडीलांची इच्छा नेहमी ब्रम्हवाक्य धरावी, थोडक्यात बाबा वाक्यं प्रमाणम् असावे, असा पायंडा होता.

जेव्हा इगेयस चिडून, थेसेअसकडे गेला, तेव्हा थेसेअस संभ्रमित झाला व त्याला काय करावे ते कळेना. म्हणून त्याने हर्मिआला तंबी दिली की चार दिवसात तू वडिलांची आज्ञा पाळून डेमेट्रीयसबरोबर लग्न केले नाहीस तर तुला मरण पत्करावे लागेल. थेसेअसने विचार केला की चार दिवसात हर्मिआ योग्य तो निर्णय घेईल.

हर्मिआची पसंती

हर्मिआची मैत्रिण हेलेना हिचे हृदय, प्रथम डेमेट्रीयसने जिंकले होते व आता जर त्याने तिच्याशी प्रतारणा करून, हर्मिआशी लग्न केले तर हेलेनाचे हृदय शतशः विदीर्ण होईल, असा फुकटचा युक्तिवाद हर्मिआने केला. डेमेट्रीयस, त्याचे आधीचे प्रेमपात्र, हेलेनाबरोबर लग्न करू इच्छित नव्हता. तर त्याला आता हर्मिआशीच लग्न करायचे म्हणून तो हटून बसला होता.

जेव्हा हर्मिआने तिला चार दिवसाची मुदत दिलेली ऐकली, तेव्हा ती घाईघाईने, तिचा प्रियकर लायसँडरकडे गेली व त्याला सर्व हकीगत सांगितली. लायसँडरने एक शकल लढवली. त्याला मूलबाळ नसलेली एक विधवा, श्रीमंत आल्या होती. ती अथेन्सपासून काही मैलांवर रहायची. त्या दोघाना लग्नासाठी मदत करायला, ती तयार होती. त्या भागात अथेन्सच्या

कायद्याचा प्रभाव नव्हता. जर त्यांनी त्वरेने पाऊले उचलली व वेळ न दवडता, गुप्तता राखून, त्या भागात जाऊन लग्न केले तर, त्यांना काही त्रास व्हायची शक्यता नव्हती.

हर्मिआची जिवलग मैत्रिण हेलेना हिला, स्वतःचे गुपित सांगण्याची चूक, हर्मिआने केली नसती तर सर्व गोष्टी सुरळीत झाल्या असत्या. लायसँडरने हर्मिआला तिच्या वडीलांच्या घरून त्या रात्री बाहेर पडायला सांगितले. शहराला लागून असलेल्या जंगलात तो तिची वाट बघणार होता. ते दोघे लहानपणी तिथे खेळत असत. त्यामुळे ती जागा हर्मिआला माहिती होती. स्मरणशक्तीला ताण दिल्यावर, हर्मिआला असे आठवले की ते दोघे खेळत, तेव्हा हेलेनाही त्यांच्याबरोबर असे. तिला सांगितल्याशिवाय घराबाहेर पडणे कसे काय शक्य होते?

हेलेनावर विश्वास टाकून, गुपित सांगताना, हर्मिआने असाही विचार केला की यामुळे डेमेट्रीयस, हेलेनावर प्रेम करायला मोकळा झाल्याने ती खूष होईल. हा बेत ऐकल्याबरोबर हेलेनाने धावत जाऊन डेमेट्रीयसला तो सांगितला. ते ऐकून डेमेट्रीयसनेही हर्मिआ व लायसँडर यांच्या मागोमाग जंगलात जायचे ठरवले. मुद्दाम होऊन असे नाही पण हेलेनाने, तिच्या मैत्रिणीचा विश्वासघात केला.

आता डेमेट्रीयसने त्या पळून जाणाऱ्या प्रेमिकांचा पाठलाग करून, हर्मिआचा माग काढायचा ठरवल्याने, हेलेनाला असे वाटले की आपणही त्याच्या मागोमाग जावे, कारण तिचे डेमेट्रीयस वर, वेड्यासारखे प्रेम होते. तेव्हा वैशाखातील त्या रात्री, ती चार तरुण माणसे, अथेन्सबाहेरील जंगलात निघाली.

जादूचे जंगल

ती चार तरुण माणसे ज्या जंगलात जायला निघाली होती, ते जंगल जादूचे होते. त्यातील दोन प्रेमिकांची जोडी, अथेन्सच्या दुष्ट कायद्यापासून सुटका होण्यासाठी चालली होती. फुले व पऱ्यानी ते जंगल भरलेले होते. ती चांदणी रात्र होती. घराबाहेर, जंगलातील मोकळ्यावर, ती चांदणी रात्र फारच सुंदर वाटत होती. त्या जागेचे असे वैशिष्ट्य होते की तेथे तरुणांची मने बहकतात व ती स्वप्नाळू बनतात, असा प्रवाद होता.

तेव्हा आता चंद्राच्या प्रभावाने, ज्यांच्या मनावर जादू झाली आहे, अशा तरुणांची ही गोष्ट होत जाणार. यात तुम्हाला पऱ्या भेटतील. त्या नाजूक, सुंदर असतील. सुतार, नावाडी, असे खेडवळ व्यापारी लोक भेटतील. ते ओबडधोबड, महाकाय असतील. त्यांना समाजाच्या वरच्या स्तरातील लोकांच्या समस्या माहिती नसतील. दोघांमध्ये इतका टोकाचा फरक, की तुम्हाला हसूच येईल. या दोन गटांपैकी, एका गटात दोन तरुण व दोन तरुणी, असे चार श्रीमंत लोक आहेत. पऱ्या व खेडवळ लोक, यांच्याबरोबर आता त्यांचे आयुष्य धडकणार आहे आणि जो गोंधळ, त्यातून निर्माण होणार आहे, तो मजेशीर असणार आहे, कारण ही सुखांतिका आहे.

हर्मिआ व लायसँडर चालले होते. क्रोधित डेमेट्रीयस त्यांचा पाठलाग करत होता व त्याची प्रेमवेडी हेलेना त्याच्यामागोमाग जात होती. ते चौघेही जंगलाजवळ येऊ लागले तेव्हा, मध्यरात्रीची मौजमजा करायचा पऱ्यांचा बेत होता. गेल्या काही आठवड्यांमध्ये त्यांची मौजमस्ती जरा कमीच झाली होती. कारण पऱ्यांचा राजा ओबेरॉन व त्याची राणी टिटॅनिया, यांचे मतभेद झाले होते.

टिटॅनिआने चॅंगेलिंग नावाच्या मुलाला, ओबेरॉनच्या दाईकडून चोरले होते. ओबेरॉनला ते मूल स्वतःकडे हवे होते म्हणून त्याने टिटॅनिआला तसे सांगितले पण ती ते द्यायला तयार नव्हती. ते भांडत सुटले व एकमेकांपासून दूर गेले. राजवाड्यातीतील भांडणांमुळे घाबरून जाऊन, सर्व दासदासी व पऱ्या पळून गेल्या.

ज्या रात्री प्रेमिक भेटणार होते, त्या रात्री टिटॅनिआ व ओबेरॉन अचानक भेटले तेव्हा, राजा किंचाळला, “गर्विष्ठ स्त्रिये, आपण चंद्रप्रकाशात भेटलो ते चांगलेच झाले.”

यावर टिटॅनिआला वाटले की ती स्वप्नवत सुंदर दिसत आहे व ओबेरॉनला आपल्यापासून दूर गेल्याचा पश्चात्ताप होत आहे. ती तिच्या दासीपऱ्यांकडे वळली व ओबेरॉनला तिने सणसणीत उत्तर दिले, “हेवा वाटणाऱ्या ओबेरॉन या मत्सरी राजाकडे लक्ष द्यायचे, मला काही कारण नाही.”

ओबेरॉन चिडला. अथेन्सच्या जुलमी अरेरावी पद्धतीने, त्याला आपले कुटुंब चालवण्याची इच्छा असल्याने, तो म्हणाला, “हे मूर्ख राणी, मी तुझा नवरा आहे आणि मी तुला अशी आज्ञा देतो, की ते मूल माझ्याकडे दे. इथे आज्ञाधारकपणावरून, पुन्हा भांडण झाले. हर्मिआने तिच्या वडीलांची व टिटॅनिआने ओबेरॉनची आज्ञा पाळणे अपेक्षित होते.

टिटॅनिआ काही बाबतीत, हर्मिआसारखी होती. तिला स्वतःला तिची इच्छा होती. त्यामुळे ती म्हणाली, “तू मला तुझे संपूर्ण राज्य दिलेस, तरीही मी तुला हा मुलगा देणार नाही.” असे बोलून, ती तोऱ्यात निघून गेली.

ओबेरॉनने सूड उगवायचे ठरवले. तो पुटपुटला, “सकाळ उजाडण्यापूर्वी तुला पश्चात्ताप करायची पाळी येईल.” त्याचा नोकर पक, याला त्याने आज्ञा दिली.

पक कामाला लागला

पक हा थट्टेखोर, दुसऱ्यांना चिडवणारा, टिंगलटवाळी करणारा, दासपरी होता. त्याचा बहुतेक वेळ, दुसऱ्याची टिंगलटवाळी करण्यात जात असे. प्रत्येकाला पक असा आहे, ते माहिती होते. पण त्याचा पळून जायचा वेग प्रचंड असल्याने, त्याला पकडणे अवघड होते. पक दुधाच्या डेअरीतील दूध खारट करे. मलई पळवे. मोठ्या कंटाळवाण्या व उदास गोष्टी सांगणाऱ्या, गावातील आजीबाईच्या खालचे स्टूलच ओढे. पकच्या असल्या कृत्यांमुळे बायकांची, हसूनहसून मुरकुंडी वळे.

ओबेरॉन पकला हाक मारून म्हणाला, “मी तुला एक काम सांगतो. ते करायला तुला मजा येईल. लांबची एक जागा दाखवत तो म्हणाला, “तिथे एक फूल आहे. त्याला दासीपऱ्या जादूचे फूल म्हणतात. ते छोटसे, जांभळे, विचित्र फूल आहे. त्यात जादूचा मध आहे. जर तो तुम्ही झोपलेल्या व्यक्तीच्या पापण्यांना लावलात तर त्यामुळे, ती व्यक्ती डोळे उघडल्यावर पहिल्यांदा दृष्टीस पडणाऱ्या व्यक्तीच्या, वेड्यासारखी प्रेमात पडते. मग ती परी असो, प्राणी असो वा मनुष्य असो. जर तू मला हे फूल आणून दिलेस, तर त्यातील मधाचे काही थेंब, मी टिटॅनिआच्या

पापण्यांवर टाकीन. मग ती जागी झाल्यावर, सिंह, अस्वल, माकड अगदी कुठल्याही, पहिल्या जिवंत प्राण्याच्या प्रेमात पडेल. ती जोपर्यंत मला चॅंगेलिंग मुलगा देत नाही, तोपर्यंत, मी तिला प्रेमात पाडणारी भूल, उतरवणार नाही. हा बेत पकला, आवडण्यासारखाच होता. तो जादूच्या फुलाच्या शोधात निघाला.

तरुण, श्रीमंत प्रेमिक व पत्न्या यांच्याबरोबर अथेन्सचे वस्तु दुरुस्त करणारे, उद्धट लोकही चालले होते. वस्त्रे विणणे, खुचटिबले बनवणे, तुटक्या किटल्या दुरुस्त करणे, अशी रोजच्या व्यवहारातील कामे ते करत. राजा थैसेअस याने त्याच्या लग्नाच्या रात्री, मौजमजा करायचा बेत आखल्याचे, या कारागीर लोकांनी ऐकले व त्यासाठी एक नाटक बसवायचे ठरवले. पीटर नावाच्या सुताराच्या घरी ते जमले. पीटर नाटकाचे दिग्दर्शन करणार होता. निक नावाचा बडबड्या व लुडबुड्या कोष्टी पीटरला सतत त्रास देत होता.

'पॅथरॅमस व थिसबे' नावाची शोकांतिका त्यांनी निवडली होती. ती यशस्वी व्हावी म्हणून, प्रत्येकजण धडपडत होता. हे अडाणी खेडवळ लोक असे समजत होते, की ते खूप शहाणे व सक्षम आहेत. पण प्रत्यक्षात ती कच्ची मडकी होती. ते टुकार अभिनेते होते. त्यांचे प्रामाणिक प्रयत्न, प्रत्यक्षात विनोदी ठरत होते. त्या शोकांतिकेतील गंभीर उतारे ते अभिनित करत, तेव्हा प्रेक्षक हसत सुटत.

दिग्दर्शक म्हणून पीटरला, खूप अडचणीना सामोरे जावे लागत होते. कारण निकलाच ते नाटक बसवायचे होते. पीटर सांगे तसे करायला, कोणीच तयार नसे. त्याने निकला पॅथरॅमस म्हणजे नायक बनवण्याचा प्रयत्न केला. पण निक दुसऱ्याच नाटकातील ओळी, मोठ्या रुबाबात हावभाव करून म्हणे. पीटरने फ्लूटला थिसबे, म्हणजे नायिका बनवण्याचा प्रयत्न केला पण त्याला, स्त्रीपार्टीचे काम करायचे नव्हते. कारण त्याला दाढी फुटू लागली होती. तरीदेखील थिसबेचे काम कसे करायचे हे निक त्याला लुडबुड करत, शिकवू लागला.

बिचारा पीटर! त्याने सगळ्या नावाच्या सुताराला, सिंहाची भूमिका देऊन बघितले, पण तो संवाद पाठ करण्यात फारच कच्चा होता. इतर सर्वजण पीटरला म्हणाले, की सगळा संवाद नकोतच. त्याला फक्त सिंहासारखी गर्जना करू दे. पीटरने सगळ्यांना दुसऱ्या दिवसाच्या

रात्रीपर्यंत आपापले संवाद पाठ करण्यासाठी कबूल करून घेतले. तो म्हणाला की शहरापासून मैलभर अंतरावर असणाऱ्या राजवाड्यात, चांदण्यामध्ये आपण सर्वजण भेटू.

“मी पृथ्वीभोवती चाळीस मिनिटात एक पट्टा आवळू शकतो.” अशा बढाया मारत, पक बरेच अंतर चालून गेला. त्याला ते जादूचे फूल सापडले. ते त्याने ओबेरॉनला दिले. पण कोणाच्याही डोक्यात नसलेली गुंतागुंत, आता तिथे सुरु झाली. पकची वाट बघत, ओबेरॉन थांबला होता. तेवढ्यात त्या पऱ्यांच्या राजाने, डेमेट्रीयस व हेलेनाला जंगलात शिरताना पाहिले. तो त्यांचे निरीक्षण करत असताना त्याच्या कानावर त्यांचे बोलणे पडले. डेमेट्रीयस रागाने म्हणाला, “तू माझा पाठलाग का करते आहेस? मी तुला सांगितले आहे, की माझे तुझ्यावर प्रेम नाही. मी हर्मिआशी लग्न करणार आहे. मी तुला सांगतो आहे, तू चालू लाग.”

ओबेरॉन हा प्रेमिकांचा सच्चा कैवारी असल्याने, त्याला हेलेनाची दया आली. हेलेना हुंदके देत म्हणाली, “तू आता बदललास. पण मी तशीच आहे. माझे तुझ्यावरचे प्रेम आहे तसेच आहे. तुला आवडो वा नावडो. मी तुझ्यामागे येणारच.”

नंतर डेमेट्रीयसने, झुडुपामध्ये जोरात उडी मारली. हेलेना पण त्याच्या मागोमाग गेली.

हे सर्व पाहून, ओबेरॉन पकला म्हणाला, “मी आत्ताच, अथेन्सची एक बिचारी तरुणी पाहिली. तिचे एका दुष्ट तरुणावर प्रेम आहे. हे फूल घे व त्यातील मध तो तरुण माणूस झोपला की त्याच्या पापण्यांना लाव. पण ती मुलगी जवळ असेल तेव्हाच हे कर. तो झोपून उठल्यावर, त्याला तिचेच प्रथम दर्शन व्हायला हवे. म्हणजे मग तो परत तिच्या प्रेमात पडेल. अथेन्स शहरातील विशिष्ट कपड्यांवरून, तू त्याला ओळखू शकशील.” त्याच्या मालकाची आज्ञा पाळायला, पक आनंदाने निघाला.

ओबेरॉनने जादूच्या फुलाचा काही भाग, स्वतःकडे ठेवला होता. टिटॅनिआवर त्याचा प्रयोग करण्यासाठी, तो तिला शोधू लागला. गोड वास असलेल्या थार्डम झाडाशेजारी झोपलेली, ती त्याला सापडली. एखादीच परी मावेल इतपत रुंदीच्या सापाच्या कातडीच्या पांघरूणाखाली, ती रात्रीचा थोडा वेळ झोपली होती. गुलाब वेलीचा मंडप, हेच तिचे छत होते. तिच्या दासीपऱ्यांना तिने, रात्रीसाठी आज्ञा दिल्या. ती बोलली, “तुमच्यापैकी काहीजणींनी,

गुलाबकळ्यांवरचे किडे मारा. किडे त्या कळ्या खात आहेत. माझ्या छोट्या पऱ्यांना कोट शिवण्यासाठी पंख लागतील. म्हणून तुम्ही काहीजणींनी, वटवाघुळावर हल्ला करायला हवा. पण तत्पूर्वी मला झोप येईल अशी गाणी म्हणा.

जेव्हा टिटॅनिया झोपली, तेव्हा कावेबाज ओबेरॉन हळूच तिच्या अंथरुणात शिरला व तिच्या पापण्यांवर जादूच्या फुलातील मध शिंपडला. हे करताना तो गाणे गुणगुणत होता.

“तू उठशील, तेव्हा तुला तुझे खरे प्रेम दिसेल.” असे ते गाणे होते. मग त्याचे समाधान होऊन तो उठून गेला.

पक चूक करतो .

मध्यंतरीच्या काळात, तिच्या वडीलांच्या घरातून पळून आलेल्या हर्मिआला जंगलात तिची वाट बघणारा लायसँडर भेटला. ते दोघे हर्मिआ दमेपर्यंत चालत राहिले. नंतर अती दमल्यामुळे ते मऊ गवताच्या गादीवर थोडे अंतर राखून झोपून गेले. लवकरच त्यांना गाढ झोप लागली.

तेवढ्यात पक आला. अथेन्सचे कपडे घातलेला लायसँडर त्याला दिसला. ओबेरॉनने केलेल्या वर्णनाप्रमाणे त्याला तो दुष्ट प्रेमिक डेमेट्रीयस वाटला. लायसँडरच्या पापण्यांवर थोडा जादूचा मध लाऊन, तो निघून गेला.

जर लायसँडर जागा होऊन त्याला शेजारी झोपलेली हर्मिआ दिसली असती तर सर्व ठीक होते. पण ती हेलेना होती. उतावळ्या डेमेट्रीयसच्या मागे धाऊन ती धापा टाकत, लायसँडर झोपलेल्या जागी येऊन पोचली. तिला वाटले, लायसँडरला काहीतरी बरे नाही, व सुनसान जंगलात बोलायलाही कुणी नव्हते म्हणून तिने त्याला हलवले व म्हटले, “तू जिवंत असशील तर उठ.”

लायसँडर उठला व जादूच्या प्रभावाने, ताबडतोब हेलेनाच्या आकंठ प्रेमात बुडून बरळू लागला, “मी तुझ्या प्रेमासाठी अग्नीदिव्यदेखील करीन.” हेलेनाने त्याला त्याचे हर्मिआवर प्रेम असल्याची, आठवण करून दिली. पण तरी हेका न सोडता तो म्हणाला, “तुझ्याशी तुलना करता, हर्मिआ म्हणजे, गिरेबाज कबुतरापुढे भुक्कड कावळा आहे.”

हेलेनाला माहिती होते की हर्मिआ व लायसँडर अगदी अलीकडेपर्यंत, एकमेकांच्या प्रेमात होते. त्यामुळे तो इतक्या सहज रीतीने बदलला, यावर तिचा विश्वासच बसेना. म्हणून तिला वाटले, की तो तिची चेष्टा करत आहे. ती किंचाळली, “सगळ्यांच्या चेष्टेच्या विषय होण्यासाठीच, मी जन्माला आले आहे का? डेमेट्रीयस माझा उपहास करत होता. आणि आता तू देखील मला हसतो आहेस.”

लायसँडरचे बचावाचे बोलणे ऐकायला, हेलेना थांबली नाही. ती रागाने त्याच्यापासून लांब पळू लागली. हर्मिआला तशीच गाढ झोपलेली मागे सोडून, तो तिच्यामागे पळू लागला.

लवकरच हर्मिआला जाग आली व आपण एकटेच असल्याचे तिच्या लक्षात आले. ती लायसँडरला हाका मारत सुटली. पण तो कुठही दिसत नव्हता. त्याचा आवाजही ऐकू येत नव्हता.

मध्यंतरीच्या काळात, डेमेट्रीयस हर्मिआला शोधूनशोधून दमला व झोपण्यासाठी आडवा झाला. ओबेरॉनला तो दिसला व त्याच्या लक्षात आले, की हाच तो 'दुष्ट प्रेमिक. ओबेरॉनने लगेच प्रेममधाचे थेंब डेमेट्रीयसच्या पापणीवर टाकले. जेव्हा डेमेट्रीयस जागा झाला तेव्हा त्याने हेलेना, ही पहिली व्यक्ती पाहिली. हेलेना धावते आहे व लायसँडर तिच्यामागे पळतो आहे असे त्याला दिसले. डेमेट्रीयसही हेलेनाच्या प्रेमात पडून तिच्यामागे धाऊ लागला.

एके काळी हर्मिआचे प्रेम मिळवण्यासाठी दोघे धडपडत होते. तीच दोन माणसे आता, हेलेनासाठी एकमेकांचे वैरी बनले. हेलेनाने दोघांकडे वळून बघितले. दोघेही तिला मूर्ख बनवत आहेत, असा तिला संशय आला. हे दोघेही सभ्य गृहस्थ नाहीत, असे तिने जाहीर केले. हर्मिआला याबद्दल काय वाटेल, असा विचार ती करू लागली. कदाचित तिची मैत्रिण हर्मिआदेखील, या कटाचा भाग होती की काय?

लायसँडरने एकटे सोडून दिल्याने, घाबरलेली व रागावलेली हर्मिआ त्याला शोधत बसली. तिला हेलेना व तिच्यामागे पळणारा डेमेट्रीयस दिसला. लायसँडरही तिच्या प्रेमाकडे पूर्ण दुर्लक्ष करून, हेलेनाच्या प्रेमात बुडाला होता. हर्मिआचा तिळपापड झाला. व फसवणूक केल्याबद्दल ती हेलेनाला दोष देऊ लागली.

मित्रांची हमरीतुमरी

बुटकी व सावळी हर्मिआ आणि उंच व उजळ हेलेना, या एके काळी जिवलग मैत्रिणी होत्या. पण आता पक्क्या शत्रू झाल्या. हेलेना ओरडली, “दुष्ट हर्मिआ, ही सगळी तुझी चूक आहे. तू या दोन माणसांना मला मूर्ख बनवण्यासाठी, उद्युक्त केले आहेस. आपण पूर्वी चांगल्या मैत्रिणी होतो, हे विसरलीस का? आपण कसे एकत्र काम केले, खेळलो, गाणी म्हटली, शिवणकाम केले व हे सर्व करतानाच एकत्र वाढलो, हे आता तुझ्या खिजगणतीतही नाही का? तू मला या दोन माणसांचा हास्यविषय कसा काय बनवू शकतेस?”

हर्मिआचे प्रत्युत्तर असे होते, “माझ्या विरुद्ध जाऊन, माझा प्रियकर तू चोरला आहेस. त्या दोघी तरुणींनी एकमेकींविरुद्ध जणू रुद्रावतार धारण केला. लायसँडर व डेमेट्रीयस हे दोघे देखील भांडत होते व हेलेनाला जिंकण्यासाठी द्वंद्वयुद्ध खेळायला सरसावले होते. मनुष्यजातीसाठी पऱ्या अदृश्य असतात. त्यामुळे तिथून चाललेल्या ओबेरॉन व पक यांच्या कानावर, वरील भांडणे पडली. पऱ्यांचा राजा पकला म्हणाला, “हा तुझा निष्काळजीपणा आहे. की तू हे मुद्दाम केलेस?” पक उत्तरला, “माझ्यावर विश्वास ठेवा. तुम्ही मला दुष्ट प्रेमिकाला ओळखण्याची खूण काय सांगितलीत, तर अथेन्सचे कपडे! मला असा मनुष्य सापडल्यावर, मी त्याच्या पापण्यांवर मध शिंपडला.” इथे तो थांबला व हसू लागला. कारण पक, फार वेळ गंभीर राहू शकत नव्हता. त्याने कबुली दिली, “मी खरे तर माफी मागू शकत नाही. कारण त्यांच्या माकडचेष्टा बघणे ही छानच करमणूक आहे.”

परंतु ओबेरॉनने कडक नजरेने, त्याच्या आवडत्या पककडे पाहिले व म्हणाला, “आता विनोद खूप झाले. पक, जा बघू. रात्र गडद धुक्याने भरून टाक. या प्रेमिकांना एकमेकापासून वेगळे कर. मग त्यांना झोपव. जेव्हा लायसँडर झोपलेला असेल, तेव्हा या दुसऱ्या फुलातील मध त्याच्या पापण्यांवर लाव. जेव्हा तो जागा होईल तेव्हा हेलेनाचे प्रेम तो विसरलेला असेल आणि त्याला फक्त हर्मिआचे प्रेमच आठवेल. त्या स्त्रियांना आपण परत आनंदी करू. — जा घाई कर. मला टिटॅनिआचा शोध घेण्यासाठी जायला हवे.”

नाटकाच्या सरावासाठी निक व त्याचे मित्र जंगलात जमले होते. पीटर लगेच सुरवात करायला तयार होता.

समोर बसलेल्या प्रेक्षकवर्गातील स्त्रिया, पॅथरॅमसचे रक्तरंजित मरण पाहून उदास होतील, म्हणून, नाटकातील संवादाचा, काही भाग बदलावा असे निकला वाटत होते, नव्हे, त्याने तसे ठरवलेच होते. म्हणून तो म्हणाला की नाटकाला अशी प्रस्तावना हवी की ज्यामुळे प्रत्येकाला खात्री पटली पाहिजे की पॅथरॅमस खरा मेला नव्हता, तर फक्त मेल्याचे ढोंग करित होता.

मग नाटकाचा सराव सुरु झाला. निक प्रवेश घेतो तिथपर्यंत, तो व्यवस्थित सुरु राहिला. त्याने प्रवेश केला पण तो एका झुडूपाआडून प्रवेश करणार, तोच तो घसरून पडला व पकने मुद्दाम तिथे ठेवलेला गाढवाच्या तोंडाचा मुखवटा, त्याच्या खांद्यावर घट्ट बसला. त्यामुळे एका चमत्कारिक निकने, नाटकात प्रवेश केला. “बापरे! हा प्राणी कोण? काहीतरी गडबड झाली आहे. पळत सुटा. धावा. धावा.” असा आरडाओरडा सुरु झाला.

निकला पण काही कळेना. “मला वाटते, ते मला घाबरवायचा प्रयत्न करत आहेत. पण मी पळून जाणार नाही. मी ठरल्याप्रमाणे प्रवेश करणार व गाणार.” असे म्हणून तो उच्च सुरात

गाणे गाऊ लागला. या कोलाहलामुळे टिटॅनिआ जागी झाली व ओबेरॉनच्या जादूच्या फुलाच्या प्रभावामुळे बरळू लागली, “माझ्या फुलांच्या शय्येवरून मला कोणी उठवले?” आणि जेव्हा तिने गाढवाचे तोंड असलेल्या निकला पाहिले, तेव्हा ओबेरॉनच्या कारवाईप्रमाणे, ती निकच्या प्रेमात पडली. तिने पऱ्या व देवदूत याना, निकची सेवा करण्यास फर्मावले. आपली इच्छा पुरवायला इतके नोकरचाकर आजूबाजूला बघून, निक खूप झाला व त्याना त्याच्यासाठी वेगवेगळ्या गोष्टी करण्यासाठी, हुकूम देऊ लागला. नंतर टिटॅनिआ त्याला लांब घेऊन गेली.

ती प्रेमभरल्या नजरेने निककडे पाहू लागली. तिने फुलांचा मुकुट त्याच्या गाढव मस्तकावर ठेवला. तो त्या पऱ्यांच्या राणीच्या बाहुपाशात झोपी गेला.

त्याच वेळी ओबेरॉन तिथे आला. तो ओरडला, “टिटॅनिआ!” व तिच्याबरोबरचा गाढवतोंड्या निक बघून, खूप वेळ मोठ्यामोठ्याने हसत राहिला. टिटॅनिआ शरमेने काळी पडली.

जेव्हा ओबेरॉनने परत तिच्याकडे छोट्या चॅंगेलिंगची मागणी केली, तेव्हा ती, तो मुलगा द्यायला तयार झाली, कारण ओबेरॉन तिच्यापेक्षा हुशार आहे, हे तिच्या लक्षात आले. त्याने जी शक्ती तिच्यावर चालवली, त्यामुळे ती त्याचे वर्चस्व मान्य करायला, त्याला घाबरायला, शिकली. पण पऱ्यांचा राजा, दयाळू देखील होता व त्याला टिटॅनिआची, दया येऊ लागली. त्याने उलट्या जादूच्या फुलातून थोडा मध, तिच्या पापण्यांवर टाकला व तिला जादूच्या प्रभावातून बाहेर काढले. टिटॅनिआ स्वतःला बघून आश्चर्यचकित झाली. थोड्याच वेळापूर्वी, तिने निकच्या डोक्यावर थापटी मारून म्हटले होते, “ये माझ्याशेजारी बस. तुझ्या छान केसाळ गालांशी मला खेळू दे. माझ्या देखण्या गाढवा, मला तुझ्या लांब कानांचे चुंबन घेऊन, आनंद मिळवू दे.”

पण आता त्याच्याकडे नीट पाहिल्यावर, तिला त्या केसाळ, कुरूप प्राण्याचा तिरस्कार वाटू लागला. ओबेरॉनने निकचा गाढवाचा मुखवटा काढला व त्याचे मूर्ख डोके खांद्यावर असलेल्या त्याला, झोपलेल्या अवस्थेत सोडून दिले.

पऱ्यांचा राजा व राणी यांचा पुन्हा एकोपा झाला. त्याने तिला जादूभऱ्या प्रेमिकांची गोष्ट सांगितली. ते निघाले. रात्रीच्या साहसाचा शेवट बघायला एकत्र निघाले.

त्यांना ते प्रेमिक एकमेकांपासून काही अंतरावर झोपलेले आढळले. पकने त्यांना पुन्हा त्या पहिल्या जागी आणून, लायसँडरच्या डोळ्यांवरील प्रेममध पुसून टाकला. हर्मिआ सर्वात आधी उठली. लायसँडर तिला जवळच दिसला. ती त्याच्याकडे आश्चर्याने पाहू लागली. त्याने डोळे उघडले व तिच्याकडे पाहून हसला. परत तो तिच्यावर प्रेम करू लागला. त्यांना पडलेल्या विचित्र स्वप्नाबद्दल ते बोलू लागले. हेलेना व डेमेट्रीयस थोड्या वेळाने जागे झाले. हेलेना आता केविलवाणी दिसत नव्हती. डेमेट्रीयसने तिच्यावर नजर रोखून प्रेम दर्शवले. तिने त्याचे प्रेमळ शब्द, आनंदाने ऐकले. ते खरे असल्याचे तिने जाणले.

परत मित्र

त्या दोन तरुणी पुन्हा एकमेकींच्या मैत्रिणी झाल्या व ते तरुणही मित्र झाले. सर्व कटू शब्द व कृत्ये विसरली गेली. रात्री कायकाय झाले, याबद्दल चौघेही आश्चर्य करत राहिले. पुढे

काय करायचे, याचे बेत ते प्रेमिक आखू लागले. डेमेट्रीयसने अथेन्सला परत जाऊन, इगेयसला सांगावे की तो हेलेनाशी लग्न करणार आहे, असे ठरले. हर्मिआला लायसँडरशी लग्न करण्यासाठी परवानगी देण्यात यावी, अशी गळ देखील तो इगेयसला घालणार होता.

त्या सकाळी राजा थेसेअस, शिकारी कुत्र्यांच्या कळपाबरोबर जंगलात, शिकारीला जाणार नव्हता. चौघे प्रेमिक जिथे झोपले होते तिथे तो आला. त्याच्या शिकारी लवाजम्याने, मोठेमोठे आवाज करून त्यांना उठवले. सर्व काही सुरळीत झालेले बघून, राजाला आनंद झाला. त्याने मोठ्या थाटामाटाने त्या दोन्ही लग्नेच्छू जोड्यांचे लग्न स्वतःच्या लग्नाच्या दिवशीच लावण्याचे ठरवले. उजाड जंगलात, निक एकटाच राहिला. तो जागा झाला तेव्हा गाढवाचे तोंड त्याच्या खांद्यावर नसल्याचे पाहून, तो खूष झाला. त्याला जे विचित्र स्वप्न रात्री पडले होते, त्यावर एक सांघिक नृत्य बसवून ते गाणे नाटकात तो गाणार, असे त्याने ठरवले.

निकने पीटर व इतराना हाका मारल्या पण कोणीच ओ देईना. ते बहुधा निघून गेले असावेत, असा विचार त्याने केला. 'मला पडलेल्या स्वप्नाबद्दल पीटरला सांगितले पाहिजे', असे म्हणत तो परत अथेन्सला गेला. त्याच्या नाटकातील नायक पॅथरॅमस नाहीसा झाल्याबद्दल शोक करण्यासाठी, सर्व नाटकमंडळी पीटरच्या घरी जमली होती. जेव्हा सळसळत्या उत्साहाने, नवीन सूचनांची यादी घेऊन, निकने तिथे प्रवेश केला. तेव्हा सर्व मंडळी आपापले नाटकात घालायचे पोषाख व इतर साहित्य आणण्यासाठी, बाहेर पडली.

राजाला, त्या खेडवळ कारागीर लोकांचे नाटक पहायचे होते. ते टुकार नाटक काय बघता, असे म्हणणाऱ्या लोकांकडे त्याने लक्ष दिले नाही. आणि मग 'पॅथरॅमस व थिसबे' नावाच्या शोकांतिकेचा प्रयोग अत्यंत विनोदी पद्धतीने पार पडला.

थेसेअसला वाटले की नाटकाचा आनंदी शेवटच, सगळ्यांना हवा होता, नव्हे तशी गरज होती. इगेयसने पण हर्मिआ व लायसँडर यांच्या लग्नाला परवानगी दिली. पत्र्यांच्या आशीर्वादाशिवाय, लग्नाची पूर्तता झाली नसती. ओबेरॉन व टिटॅनिआ, यांचा आता मिलाप झाला होता. तेव्हा त्या दोघांनी, सर्व समारंभाचा आनंद घेतला. ते अदृश्य असल्यामुळे, ते तेथे असल्याचे कुणाला कळले नाही. पण त्यांनी मेजवानी व नाचगाणे, अशी मौजमजा करून, ते साजरे करायचे

ठरवले. त्यामुळे फक्त अथेन्समध्येच नव्हे तर परीराज्यातही आनंदाचा जल्लोष झाला. हर्मिआ व लायसँडर, डेमेट्रीयस व हेलेना आणि अर्थातच राजा थेसेअस व त्याची वधू अशी तिन्ही जोडपी सुखाने नांदू लागली.

ई साहित्य प्रतिष्ठान दहा वर्षांपूर्वी सुरु झालं. जगभरात ई पुस्तकांची संकल्पना रुजू लागत असतानाच मराठीतही ई पुस्तकं सुरु झाली. मराठीत अमॅझॉन सारखे प्रचंड इन्व्हेस्टमेंट करणारे खिलाडी उतरले. त्यांच्यासमोर ई साहित्य म्हणजे अगदीच लिंबुटिंबू. पण गेली दहा वर्षे आणि आजही गुगलवर “मराठी पुस्तक” किंवा “Marathi ebook” टाकले की ४ कोटी ९३ लाख नांवांमध्ये पहिले दुसरे नाव येते ते ई साहित्यचेच. ही करामत आहे आमच्या लेखकांची. वाचकांना सातत्याने दर्जेदार मनोरंजक उच्च प्रतीची पुस्तके “विनामूल्य” देणारे आमचे लेखक हेच या स्पर्धेचे विजेते आहेत.

मराठीत “साहित्यरत्नांच्या खाणी” निपजोत या ज्ञानोबांनी मागितलेल्या पसायदानाला ईश्वराने तेवढ्याच उदारतेने खाणींचा वर्षाव केला. मराठीचे दुर्दैव हे की या खाणींतली रत्ने बाहेर आणणे आणि त्यांचे पैलू पडल्यावर त्यांना शोकेस करणे आणि जागतिक वाचकांसमोर ते पेश करणे यात आपण कमी पडलो. इथे उत्तम साहित्यासाठी भुकेलेले वाचक आणि उत्तम वाचकांच्या प्रतिक्षेतले साहित्यिक यांच्यात ब्रिज बनणे आवश्यक आहे. विशेषतः डॉ. नितीन मोरे यांसारखे साहित्यिक ज्यांना लिहिण्यात आनंद आहे पण त्यापुढील जटील प्रक्रियेत पडण्यात रस नाही अशांसाठी. विदेशांत मोठे लेखक एजंट नेमतात आणि ते बाकी सर्व व्यवहार पहातात. मराठीत ही सोय नाही.

ई साहित्य प्रतिष्ठान ही काही अनुभवी प्रोफेशनल प्रकाशन संस्था नव्हे. पण गेल्या दहा वर्षांत आमच्या हे लक्षात आले की मराठीत रत्नांच्या खाणी आहेत आणि त्यांत उतरून हात काळे करून माती गाळ उपसत राहून जर चिवटपणे काम करत राहिले तर एकाहून एक भारी रत्ने गवसणार आहेत. एखाद्या मोठ्या धनिकाने,

पंडितांच्या सहाय्याने, दरबारी आश्रयासह जर हे काम हाती घेतले तर मराठी भाषेतले साहित्य जागतिक पटलावर आपला ठसा नक्की उमटवेल.

डॉ. नितीन मोरे यांची बारा अप्रकाशित पुस्तके प्रकाशात आणण्याचा मान ई साहित्यला मिळाला. शंभू गणपुले यांची नऊ, डॉ. वसंत बागुल यांची बारा, शुभांगी पासेबंद यांची सात, अविनाश नगरकर यांची पाच, डॉ वृषाली जोशी यांची तीन अशा अनेकांच्या पुस्तकांना वाचकांपर्यंत नेण्याचे भाग्य ई साहित्यला लाभले. असे अनेक “स्वांतःसुखाय” लिहीणारे उत्तमोत्तम लेखक कवी या मराठीच्या “साहित्यरत्नांचिया खाणीं” मध्ये आहेत. अशोक कोठारे यांनी महाभारताच्या मूळ संहितेचे मराठी भाषांतर सुरू केले आहे. सौरभ वागळे, सूरज गाताडे, ओंकार झाजे, पंकज घारे, विनायक पोतदार, दिप्ती काबाडे, भूपेश कुंभार, सोनाली सामंत, केतकी शहा असे अनेक नवीन लेखक सातत्यपूर्ण लेखन करत आहेत. ई साहित्यकडे हौशी लेखकांची कमी कधीच नव्हती. पण आता हौसेच्या वरच्या पायरीवरचे, लेखनाकडे गंभीरपणे पहाणारे आणि आपल्या लेखनाला पैलू पाडण्याकडे लक्ष देणारे लेखक आता येत आहेत. त्यांच्या साहित्याच्या प्रकाशाला उजाळा मिळो. वाचकांना आनंद मिळो. मराठीची भरभराट होवो. जगातील सर्वोत्कृष्ट साहित्यिक प्रसवणारी भाषा म्हणून मराठीची ओळख जगाला होवो.

या सर्वात ई साहित्याचाही खारीचा वाटा असेल हा आनंद. आणि या यशात ई लेखकांचा सिंहाचा वाटा असेल याचा अभिमान.

आमेन

सुनील सामंत

अध्यक्ष

ई साहित्य प्रतिष्ठान